

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta
Katedra asijských studií

BAKALÁRSKA DIPLOMOVÁ PRÁCA

**Význam budhizmu v živote heianskej šľachty a jeho vplyv na japonský
cisársky dvor v období vrcholného staroveku**

**Significance of Buddhism in the life of Heian aristocracy and its influence
on the Japanese Imperial Court during late antiquity**

Olomouc 2010

Ivan Čipkár

Vedúca diplomovej práce: Mgr. Dita Nymburská

Prehlásenie

Prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracoval samostatne a uviedol akékoľvek
pramene a použitú literatúru.

Olomouc, 10. mája 2010

.....
podpis

Anotácia

Cieľom tejto práce je určiť, akú úlohu zohrával budhizmus v živote japonskej šľachty v období Heian. Takisto budem analyzovať vzťahy budhistického duchovenstva a heianskej aristokracie, s dôrazom na vplyv, ktorý mal budhizmus a jeho zástupcovia na konanie heianských dvoranov a politické rozhodnutia cisárov.

Kľúčové slová: Heian, budhizmus, šľachta, klasická kultúra, Šingon, Tendai, Kúkai.

Dejiny budhizmu a japonskej vládnucej vrstvy boli v staroveku úzko previazané. Japonskí cisári a regenti mnohokrát podriaďovali svoje rozhodnutia náboženskému presvedčeniu. Oficiálna podpora budhizmu prispela k rozkvetu klasickej kultúry, ale záujem kňazov o politiku a angažovanie sa heianskej spoločenskej elity v náboženských inštitúciách spôsobilo úpadok tohto náboženstva. Budhizmus zohrával kľúčovú úlohu v každodennom živote šľachty, a to v sfére estetickej, spoločenskej a duchovnej.

Pod'akovanie

Touto cestou by som chcel vysloviť svoje poďakovanie vedúcej bakalárskej práce Mgr. Dite Nymburskej za jej cenné rady, pomoc, ochotu a čas, ktorý mi venovala pri spracovaní tejto práce.

.....

podpis

Obsah

Obsah.....	5
Úvod.....	6
I. Krátky súhrn historického vývoja budhizmu v Japonsku do 11. storočia a špecifické postavenie a rysy šľachtickej vrstvy v Heian-kjó.....	8
II. Vzťah budhistických duchovných a japonskej spoločenskej elity.....	19
III. Úloha budhizmu v spoločenskom, kultúrnom a duchovnom živote dvoranov.....	38
Záver.....	59
Resumé v angličtine.....	60
Zoznam literatúry.....	61

Úvod

Obdobie vrcholného staroveku, ktorým sa v tejto práci myslí éra Nara (710 - 794), ale predovšetkým éra Heian (794 - 1185), čiže ôsme až dvanáste storočie, predstavovalo pre Japonsko čas, v ktorom kontinentálne vplyvy miešajúce sa so špecifickým ostrovným charakterom krajiny umožnili vznik kultúry unikátnej vo východoázijskom i svetovom priestore. Heianský kultúrny a myšlienkový odkaz rezonoval v celom nasledujúcom japonskom dejinnom vývoji a predstavuje jednu z kľúčových oblastí záujmu v odbore japonských štúdií.

Jedným z najvýznamnejších kontinentálnych vplyvov, ktoré formovali túto osobitú kultúru, bol budhizmus. To, že mal v staroveku charakter skôr elitného náboženstva úzkej vládnucej vrstvy, je príznačné, keď vezmeme do úvahy, že práve heianská aristokracia vtlačila punc jedinečnosti tejto fáze japonských dejín. Ponúka sa nám teda myšlienka preskúmať vzťah budhizmu a spoločenskej elity, čo by malo dopomôcť k lepšiemu pochopeniu súvislostí utvárania japonskej klasickej kultúry a hlbšiemu preniknutiu do súdobej aristokratickej mentality, ktorej aspekty sa stali neoddeliteľnou súčasťou tradičného japonského hodnotového systému. Práve toto si kladiem za cieľ svojej práce.

V prvej kapitole stručne priblížim problematiku budhizmu v japonskom historickom kontexte a definujem niektoré zvláštnosti a charakteristické prejavy heianskej spoločenskej elity. Vysvetlím politické a kultúrne súvislosti, na pozadí ktorých sa utvorili vzťahy a odvíjalo sa spolužitie heianskej spoločenskej elity a budhizmu. Predstavím kľúčové osobnosti, udalosti a trendy dvorského a kláštorného života, ktoré budem vzájomne konfrontovať v ďalšej časti práce.

V druhej kapitole rozoberiem vzťahy budhistických duchovných a aristokracie, a to na úrovni budhistických inštitúcií a vlády ako celkov, ako aj na úrovni ich jednotlivých predstaviteľov. Najprv poukážem na podmienky, ktoré pre rozvoj budhizmu vytvorila vláda a potom pomenujem mecenášov z radov aristokracie a náboženských dejateľov, ktorí z ich podpory profitovali. Ukážem, ako politika a osobné vzťahy ovplyvňovali vývoj budhizmu v krajine.

V tretej kapitole rozoberiem, ako sa menilo vnímanie budhizmu japonskou spoločenskou elitou, akú úlohu zohrával budhizmus v ich živote a ako formoval ich myslenie. Z metodického hľadiska tu volím prístup mierne odlišný od zvyšku práce, pretože okrem odborných kultúrno-historických zdrojov nechám prostredníctvom významných pamiatok

heianskej literatúry prehovorí priamo zástupkyne aristokratickej spoločnosti, ktoré nám podávajú svedectvo o vplyve budhizmu na životy príslušníkov heianskej elity.

Keďže kultúrne a spoločenské dianie v období Heian bolo sústredené predovšetkým v hlavnom meste, počas celej práce sa budem zameriavať v prvom rade na panovnícky dvor, jeho predstaviteľov a kňazov, ktorí na ňom pôsobili. Pokúsim sa vysvetliť, v čom spočívala ambivalentnosť vzťahov náboženských a politických špičiek a podchytiť charakter vplyvu budhizmu na dvorskú spoločnosť obdobia Heian.

I. Krátky súhrn historického vývoja budhizmu v Japonsku do 11. storočia a špecifické postavenie a rysy šľachtickej vrstvy v Heian-kjó

Keďže vzostup japonskej aristokracie, ktorý vyústil do vytvorenia dvorskej spoločnosti v Kjóte, je neoddeliteľne spojený s historickým vývojom budhizmu v Japonsku, rozhodol som sa pojať tieto dve línie ako prepojený politicko-náboženský naratív, v ktorom poukážem na najvýznamnejšie fakty z náboženskej histórie, ako aj na špecifické rysy starovekej spoločenskej elity.

Heianská vládnuca vrstva a systém, ktorý ju udržiaval pri moci, boli výsledkom dlhodobého historického vývoja, ktorého počiatky siahajú do obdobia Kofun.¹ Obdobie Kofun charakterizuje nástup nových ideológií a prevzatie čínskeho písma z ázijskeho kontinentu a je svedkom vzostupu dvora Jamato, mocnej dynastie, ktorá založila najstarší jednotný japonský štát.² Na čele aristokracie Jamata stáli popri cisárskom rode rody Sogov a Mononobeov, ktorí medzi sebou dravo súperili,³ čo nebolo iba rodovou rivalitou, ale zároveň sa riešili otázky vnútorného usporiadania Jamata. Aj napriek neprajnej dobe, hospodársky rozvoj (zakladanie ryžovísk a nových komunít) vyžadoval zdokonaliť vnútorné usporiadanie štátu a nahradiť doterajšie zvyky štátnymi inštitúciami. Bola to neľahká úloha, ktorá si vyžadovala okrem iného aj adekvátnu úroveň vzdelanosti. Tí, ktorí si uvedomovali historickú nevyhnutnosť zmien, obrátili svoju pozornosť na systematické poznávanie pevninskej kultúry⁴ a na preberanie jej výdobytkov. Osvojovanie cudzej kultúry tej doby bolo spojené aj s prijímaním nových náboženských učení.

História budhizmu v Japonsku sa takisto začína v období Kofun. Ako dátum jeho príchodu do krajiny z kórejského kráľovstva Päkče sa tradične udáva rok 552,⁵ dnes je však za

---

¹ Éra datovaná približne rokmi 250 – 710, vyznačovala sa stavbou veľkých sypaných mohýl (kofunov), slúžiacich ako pohrebiská vládnucej elity. Uvedené nákladné stavby svedčia o postupujúcej spoločenskej diferenciacii spoločnosti oproti skorším etapám japonských dejín.

² Na začiatku 6. storočia štát Jamato ešte nepredstavoval stabilné spoločenstvo, jeho vnútorná stabilita sa zakladala na prirodzenej podriadenosti jednotlivých rodov *udži* (samostatne spravujúcich svoje územia) panovníckemu rodu, ktorý bol bohatší a silnejší, než ostatné rody, ale jeho autorita ešte nebola podporovaná štátnym aparátom a teda nemohol zasahovať do vnútorných záležitostí iných rodov a ich vzájomných vzťahov. Dokonca nebolo stanovené centrum štátu, stále sídlo panovníka. Panovníci menili miesto pobytu z najrôznejších dôvodov (politické a hospodárske dôvody sa spájali s vierou v priaznivú alebo škodlivú súhru dobrých a zlých síl na tom ktorom mieste. – Bližšie pozri: VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 59 - 60.

³ Súperenie trvalo až do roku 587, kedy v ozbrojenom strete rod Mononobeov (v 6. st. v Jamate bol jedným z najmocnejších rodov, odvodzujúcim svoj pôvod od výrobcov zbraní) bol úplne vyhladený.

⁴ Pojem pevninská kultúra je potrebné chápať široko. Zahŕňa nielen remeselnú techniku a umeleckú tvorbu, ale aj znalosť písma a ním sprostredkované ideológie a organizáciu štátnej správy. – Bližšie o tom pozri: VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 61.

⁵ Keďže v tom období asi tretina japonskej aristokracie bola zahraničného pôvodu, je vysoko nepravdepodobné, že by Japonci pred týmto rokom o budhizme nevedeli. Jedná sa o dátum oficiálneho, symbolického predstavenia

správny považovaný skôr rok 538. Z *Nihon šoki*⁶ sa dozvedáme, že vraj „budhizmus odporúčal panovníkovi Kinmeiovi (531 - 571) kráľ štátu Päkče – Songmjong (523 - 554), ktorého posol priniesol ... do Jamata spolu so žiadosťou o pomoc proti Sille⁷ ako dar sútry a Budhovu sochu“.⁸

Uvedenie budhizmu do Japonska malo obrovský historický význam, pretože znamenalo nielen príchod zahraničnej viery, ale aj najnovších výtvarných kontinentálnej kultúry. To malo za následok, že staroveká spoločnosť naň nenazerala len ako na náboženstvo, ale predstavoval pre ňu rozsiahly komplex zložený z estetických, duchovných a spoločenských aspektov. Jeho prínos sa neprejavil zo dňa na deň, systematické preberanie jeho rôznych foriem a učení prebiehalo s rôznou intenzitou storočia. Aby dosiahol oficiálne uznanie, musel byť predaný vládnuou vrstvou jednej krajiny vládnucej vrstve krajiny druhej.⁹ Toto môžeme považovať aj za jeden z hlavných dôvodov, prečo bol viac-menej počas celého obdobia staroveku budhizmus spájaný najmä so spoločenskou elitou.

Budhizmus, konkrétne jeho mahájánová forma, prišiel do Japonska v počínštenej podobe. Pôvodný budhizmus, vtedy už okolo tisícročie staré náboženstvo, vzniklo v severnej Indii a rozšírilo sa po Indickom polostrove až do Východnej Ázie. V 6. storočí to už bolo robustné a komplexné učenie, veľmi vzdialené od pôvodnej vízie jeho zakladateľa Siddhártu Gautamu (563 - 483 p. n. l.).¹⁰ O zhruba päťsto rokov po Gautamovej smrti bola na vzostupe mahájánová forma budhizmu, čiže „Veľký voz“, ktorá zdôrazňovala, že všetky živé bytosti môžu byť vykúpené, resp. osvietené, čiže dosiahnuť štatút budhu.¹¹ Skrz ideál bódhisattvu¹²

---

nového náboženstva. - Viac v: VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 20.

⁶ Druhá najstaršia japonská kronika, dokončená v roku 720.

⁷ Na Kórejskom poloostrove až do 7. storočia prebiehal zápas medzi kráľovstvami Kogurjo, Päkča a Silla, ovplyvnený vpádmi tchangských vojsk (v roku 618 sa v Číne ujala vlády dynastia Tchangov). Jamatský štát takisto sledoval určité mocenské záujmy na kontinente, jeho pokusy o intervenciu sa však ukázali ako neúspešné a krajinu nakoniec v roku 668 zjednotila Silla.

⁸ Cit. podľa: VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 61.

⁹ Pozri: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 51.

¹⁰ Gautama, alebo historický Budha Šakjámuni, v Japonsku známy pod menom Šaka. O jeho živote nemáme žiadne priame správy. Väčšina údajov je opradená mystikou, ale niet pochýb, že sú odvodené od hodnoverných historických údajov. Je isté že Budha sa narodil okolo roku 560 pred n. l. ako syn vládcu v Kapilavaste, hlavnom meste krajiny ležiacej na južnom úpätí Himalájí. Kráľ sa volal Šuddhádhana, bol z rodu Šakjov a jeho priezvisko bolo Gautama. Syna pomenovali Siddhártha, čo znamená „Ten, ktorý dosiahol cieľ“. Titul Budha používal až po svojom osvietení. – Bližšie pozri: STÖRING, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie (Budhismus – Buddhův život)* Praha: Zvon 1991, s. 43 – 54.

¹¹ Porovnaj – *Hínajána*, alebo „Malý voz“, ako staršiu formu nazývali mahájánoví učenci, bola v podstate doktrínou pozostávajúcou z inštrukcií, ako sa jednotlivec môže vymaniť zo *samsáry*, čiže kolobehu životov, smrtí a znovuzrodení. Podľa mahájánistov implikovala, že osvietenie je vyhradené len pre ľudí so zvláštnymi danosťami a schopnosťou kráčať po ušľachtilej osemdielnej ceste. - Viac pozri: VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 21.

¹² Uctievaná postava, „božstvo“ mahájánového budhizmu, ktoré vyhovuje všetkým predpokladom na dosiahnutie budhovstva, ale odkladá svoje vykúpenie, aby mohlo pomáhať iným živým bytostiam.

kázala všeobecnú lásku ku všetkým živým bytostiam. Mahájánový budhizmus prekvital vo Východnej Ázii a pod svojimi krídlami zastrešil úctyhodný panteón rozličných budhov a bódhisattvov, medzi ktorých patrili aj božstvá prevzaté z iných náboženstiev. Mnoho z nich si vydobylo významné miesto aj v japonskej náboženskej tradícii a folklóre.

O nové náboženstvo prejavil záujem aj rod Sogov, ktorého predstaviteľa vyvíjali iniciatívu vo využívaní skúsenosti z pevniny. Sogovia vybudovali rodovú budhistickú svätyňu, čo proti nim popudilo najmä odporcov nového náboženstva, ku ktorým patrili Mononobeovia a tie rody, ktorých výsadou bolo vykonávať šintoistické obrady.¹³ Výsledkom týchto vzájomných stretov uvedených rodov bol vzostup rodu Sogov, najmä v druhej polovici 6. storočia počas úradovania veľkého komorného Inameho (506? - 570), ktorý mal široké pole pôsobnosti.¹⁴

Iname svoju činnosť zameril na posilnenie štátu, avšak súčasne zväčšoval majetok vlastného rodu prostredníctvom sobášov sogovských dievčat s členmi panovníckeho rodu. Táto sobášna politika sa stala účinným politickým nástrojom a skúsenosti Sogov v tejto oblasti sa využívali po mnohé storočia. K dokonalosti ju v 9. a 10. storočí priviedli členovia rodu Fudžiwara, o ktorých sa zmienim neskôr. V Inameho diele pokračoval Umako (551? - 626), ktorý zdedil po ňom funkciu hlavy rodu a nakoniec konečná porážka rodu Mononobeov bola jeho zásluha.¹⁵ Na počesť víťazstva Sogovia dali v roku 588 stavať kláštor Asuka,¹⁶ ktorý predstavoval prvý kláštorňý areál vybudovaný na japonskom území.¹⁷

---

¹³ Šintoizmus je domorodým náboženstvom japonských ostrovov, ktoré popri budhizme a konfucianstve zohralo dôležitú úlohu pri budovaní centralizovaného štátu a legitimizácii cisárskej moci. Od šiesteho storočia sa dostávalo do styku s novým náboženstvom – budhizmom, na rozdiel od ktorého bolo v rôznych formách všeobecne rozšírené vo všetkých vrstvách spoločnosti. Postupom času bola dosiahnutá unikátna symbióza týchto dvoch náboženstiev, ktorá vyústila až v budhisticko-šintoistický synkretizmus, kde boli jednotliví budhovia a bódhisattvovia stotožňovaní s príslušníkmi domáceho panteónu na čele s bohyňou Amaterasu Ómikami, od ktorej cisársky rod odvodzoval svoj božský pôvod. Šintoizmus sa podpísal na japonskej starovekej kultúre, čiže aj na kultúre heianskej aristokracie, rozhodujúcou mierou, porovnateľnou práve len s budhizmom. Jedná sa o rozsiahlu problematiku a koexistencia týchto náboženstiev je témou sama o sebe. Táto práca sa sústreďuje výhradne na budhistické vplyvy a preto z dôvodu prehľadnosti a ľahšej identifikácie týchto vplyvov budem ďalšie zmienky o šintoizme systematicky obmedzovať.

¹⁴ Sogovia dedične spravovali hospodárstvo panovníka. Iname zakladal nové komunity, najmä vďaka prisťahovalcom, a usiloval o vytvorenie štátnej správy.

¹⁵ Viac v dielach: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 53-54; TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 54.

¹⁶ Asukadera, dokončená v roku 596, bola jednou z najvýznamnejších stavieb vo vtedajšom (prvom) permanentnom sídle cisára – Fudžiwara-kjó. Po presťahovaní dvora do Nary sa zriadení chrámu presťahovali takisto, do chrámu Gangódži. Pôvodný areál zničil požiar v období Kamakura (1185 - 1333). – Bližšie v: TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 58.

¹⁷ V predchádzajúcom polstoročí zápasu o budhizmus vznikali súkromné (rodové) svätyne budhistického kultu. Kláštor Asuka stavali majstri z Päkče a jeho celkové usporiadanie bolo pod vplyvom kórejskej kláštornej architektúry. V tejto súvislosti môžeme pripomenúť, že za začiatok originálnej japonskej kultúry je všeobecne považované až posledné storočie obdobia Kofun, nazývané aj obdobie Asuka. Názov obdobia je odvodený od názvu vtedajšieho hlavného mesta. - Pozri: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 55.

Najvýznamnejšou postavou začiatku 7. storočia, najmä čo sa týkalo podpory budhizmu a politickej konsolidácie, bol princ Šótoku (574 - 622). S požehnaním rodu Soga sa stal regentom cisárovnej Suiko a zhromaždil okolo seba skupinu konfuciánskych¹⁸ reformátorov, ktorí mali formulovať zásady štátnej politiky a nový koncept štátnej moci. Šótoku svoju koncepciu vyjadril v Ústave sedemnástich článkov¹⁹, ktorá okrem iného vyzdvihovala aj úctu k budhistickému učeniu. Napriek dobrým úmyslom však kvôli neschopnosti výraznejšie zasiahnuť do vlastníckych pomerov v krajine ostala politická moc rozdrobená medzi bohatými rodmi. Významný bol v praxi najmä Šótokuov pozitívny vzťah k budhizmu – ako jeden z prvých učencov a štátnikov v ňom videl oporu štátu.²⁰

Budhizmus bol v tejto dobe hlavným sprostredkovateľom kultúry a vzdelanosti z pevniny, bez ktorej by sa nemohlo uskutočniť pretváranie štátu. Budhistickí mníši (najmä kórejského pôvodu), ktorí pôsobili na dvore v Jamate, nielen vysvetľovali sútry a vykonávali obrady, ale zastávali aj úradnícke funkcie. Strediskami budhizmu sa stali kláštory, ktorých počet neustále rástol. Počas doby vládnutia cisárovnej Suiko (593 - 628) sa na ich budovaní podieľal i panovnícky rod²¹ a takýmto spôsobom nadobudli verejný, resp. štátny charakter. Je potrebné podotknúť, že rozširovanie budhizmu v tej dobe nepresahovalo okruh vládnucej triedy, pretože bolo podmienené získaním vzdelania a to si mohla dovoliť iba najvyššia vrstva spoločnosti.²²

Po Šótokuovej smrti sa bývalí reformátori Soga stali hlavnou brzdou politického vývoja a centralizácie. V štyridsiatych rokoch 7. storočia sa preto na dvore vytvorila opozícia, pozostávajúca z členov panovníckeho rodu, významných rodov a štátnikov vyučených v Číne, ktorá v násilnom prevrate Sogov zvrhla, obnovila autoritu cisára a prinavrátila panovníckemu inštitútu reálnu moc. Úsilie nových vládcov, ktorých cieľ sa dá charakterizovať ako „spraviť z každého obyvateľa krajiny priameho poddaného cisára“²³, sa súhrnne označuje ako reforma Taika.²⁴ Vznikol centralizovaný byrokratický štát založený na čínskom modeli: čoraz viac sa

---

¹⁸ Hlavným zdrojom reforiem bolo konfuciánske učenie o usporiadaní spoločnosti a vzťahoch medzi ľuďmi. Tento hodnotový systém prevzatý z Číny sa považuje za dôležitý zdroj japonskej štátnosti.

¹⁹ *Džúšičidžó kempó*.

²⁰ Pozri: VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 26.

²¹ V poslednom roku jej vlády (628) bolo v Jamate 46 kláštorov s 816 mníchmi a 529 mníškami. - Pozri: MORI, A. et al. *Encyklopedie mystiky*. Z francúzskeho originálu preložila Helena Beguivínová. Praha: Argo, 2004. s. 320.

²² Pozri: VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 70.

²³ VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 27.

²⁴ Jednalo sa v zásade o pozemkovú reformu podľa vzoru tchangskej Číny, ktorá spočívala v znárodnení všetkej pôdy a jej pravidelnom a rovnomernom prerozdeľovaní medzi roľníkov. Vytvoril sa centralizovaný systém štátnej správy, ktorého územnými jednotkami boli provincie, ochraňované štátnymi ozbrojenými silami. Zaviedla sa štátna daň namiesto doterajších povinností vyplývajúcich z držania pôdy. Rok 645 sa označuje ako

presadzovala snaha vytvoriť formou cisárskych výnosov a nariadení normy regulujúce chod hospodárstva, činnosť štátnych orgánov a život poddaných. Tresty a príkazy sankcionované cisárom, ktoré boli najvyššou autoritou a hlavným nástrojom v riadení štátu, dali názov politickému systému, ktorý v Japonsku fungoval až do 12. storočia – tzv. *ricurjó seido*.²⁵ V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že napriek úmyslu reformátorov imitovať čínsky systém až do bezvýznamných detailov predsa čosi obišli. Neprijali princíp schopností a zásluh ako kritéria pre udeľovanie hodností a menovania do funkcií, v dôsledku čoho v procese reforiem nedošlo k podstatným zmenám v štruktúre vládnucej vrstvy. Stará aristokracia sa iba preskupila, pozmenili sa jej niektoré vnútorné väzby, avšak udržala si svoju moc i naďalej. Do vládnucej vrstvy neprenikli skupiny, ktoré by mali záujem, aby bol byrokratický systém otvorený.²⁶

Budovanie centralizovaného štátu vyvrcholilo založením nového hlavného mesta, ktoré sa stalo sídlom nositeľa moci a centrom zložitej štátnej štruktúry. Založenie hlavného mesta Heidžó-kjó (dnešná Nara) znamená začiatok obdobia Nara (710 – 784), ktoré sa vyznačovalo postupným vyzrievaním spoločenského zriadenia *ricurjó*, pokračovaním v preberaní čínskych kultúrnych výdobytkov, vznikom jedných z najstarších japonských literárnych pamiatok a prekvapivo kozmopolitným charakterom panovníckeho dvora. Cisársky rod a šľachta v tej dobe sa stali horlivými vyznávačmi a štedrými patrónmi budhizmu a tak sa Heidžó stalo aj mestom kláštorov. Fuhito Fudžiwara (659 – 720)²⁷, pod vedením ktorého prebiehali stavebné práce na vzniku nového mesta už na samotnom počiatku dal postaviť Kófukudži ako rodový kláštor Fudžiwarovcov. A taktiež z Asuky a Fudžiwary boli presťahované kláštory a budovali sa aj ďalšie. Na východe mesta bol postavený najväčší a najmocnejší kláštor Tódaidži, na západe Saidaidži, v južnej časti Tóšódaidži a Jakušidzi a celý rad iných. Uvedené kláštory boli dôkazom, že Heidžó bolo v prevažnej miere mesto budhistického kléru. Je možné konštatovať, že budhizmus dosiahol oficiálne uznanie ako

---

prvý rok éry Taika (v preklade: veľká zmena) - Viac v: VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 27 - 28.

²⁵ Doslova „systém trestov a príkazov.“

²⁶ Neujal sa čínsky systém výberu úradníkov na základe tzv. štátnych skúšok, ktorý bol uplatňovaný v tej dobe vo všetkých krajinách Ďalekého východu, ktoré napodobňovali čínsky centralizovaný štát - Bližšie pozri: VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 81 – 82.

²⁷ Rod Nakatomi, ktorý značnou mierou prispel k prevratu Taika, bol štedro odmenený. Nakatomi no Kamatari, muž číslo dva v spiknutí po princovi, čo sa stal prvým cisárom éry Taika – Tendžim, prijal na smrteľnej posteli čestné meno Fudžiwara, ktoré predal svojmu synovi Fuhitovi. Fuhitovim potomkom sa veľmi darilo, stali sa jedným z najčlenitejších a najplyvnejších rodov v krajine. Ako druhý najväzenejší rod po panovníckom sa takisto stali hlavným zdrojom cisárskych manželiek v nasledujúcich storočiach, čo im neskôr umožnilo prakticky prevziať politickú moc v štáte. – Pozri: TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 55.

štátne náboženstvo a budhistické chrámy sa stavali po celom Japonsku v snahe podporiť autoritu centralizovaného štátu.²⁸

Náboženské dianie sa sústreďovalo okolo šiestich narských škôl - Sanron, Hossó, Džódžicu, Kuša, Kegon a Ricu, ktoré so štátnou podporou pracovali na prehĺbení pochopenia budhizmu pomocou štúdia a náboženskej praxe. Kládli dôraz na štúdium všetkých budhistických tradícií, ktoré prenikli do Japonska. Pri vykonávaní svojho poslania sa museli riadiť oficiálnymi nariadeniami²⁹ a na svoju činnosť mali presne vyhradené miesto – bola ňou sieť štátom podporovaných chrámov a kláštorov,³⁰ ktoré boli zriadené v každej provincii.³¹ Najdôležitejšou náboženskou udalosťou obdobia Nara bolo odliatie sochy veľkého budhu *daibucu* a jej vysvätenie v chráme Tódaidži v roku 752.

Vplyv a majetky budhistických inštitúcií počas obdobia Nara neúmerne vzrástli, mocné kláštory a vybraní jednotlivci z radov duchovenstva sa začali miešať do politiky.³² Zasahovanie kléru do štátnych záležitostí vyvolávalo všeobecnú nevôľu šľachty, Heidžó prestávalo vyhovovať potrebám panovníka a vládnej administratívy, takže bolo rozhodnuté založiť nové sídlo, kam by nebolo starým kláštorom povolené sa presťahovať. Neznamenalo to ale rozchod s budhizmom, tento už mal totiž ako štátna ideológia a súčasť života šľachty zaručené trvalé miesto v japonskej spoločnosti.

Novým hlavným mestom sa stalo Heian-kjó (Hlavné mesto pokoja a mieru, 794).³³ Obdobie Heian (794 – 1185) v porovnaní s obdobím Nara bolo pod menším vplyvom čínskej civilizácie, oficiálne styky s Čínou boli v polovici 9. storočia dokonca úplne prerušené. Toto obdobie bolo charakteristické uzatváraním sa dvorského prostredia do seba, čím stratilo svoj kozmopolitný ráz, ale následkom sebareflexie spojenej s týmto trendom bolo sformovanie určitého národného sebauvedomenia. Systém trestov a príkazov, ktorý nikdy úplne nevyhovoval špecifickým japonským podmienkam, sa začal čoraz viac narúšať a podriaďovať tzv. politike regentov (*sekkan seidži*), čo umožňovalo Fudžiwarovcom, z ktorých radov cisárski regenti vzchádzali, aby sa mohli výrazne presadiť v politickom živote. Moc bola pevne fixovaná v rukách veľkej aristokratickej skupiny, ktorá obklopovala cisársku rodinu

---

²⁸ Pozri: VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 87-88.

²⁹ Pozri II. kapitolu.

³⁰ Mužské *kokubundži*, ženské *kokubunnidži*.

³¹ Pozri: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 48.

³² Viac v: II. kapitola.

³³ Nové hlavné mesto bolo podobne ako Heidžó kópiou tchangského Ččanganu. Mesto bolo nazvané ako Heian, ale neskôr sa vžilo označenie Kjóto (Hlavné mesto). Kjóto sa stalo trvalým sídelným mestom japonských cisárov až do roku 1868.

a rod Fudžiwarovcov. Takýmto spôsobom sa sformovala spoločnosť založená na pevnom spojení a pokrvnom príbuzenstve, ktorého stredom bol cisársky rod.³⁴

Za fudžiwarovskej éry lesk a okázalosť cisárskeho dvora dosiahli svoj vrchol. „Nikdy predtým ani potom nebol život najvyššej vládnucej vrstvy tak vzdialený situácii celej krajiny ako za ‚skvelých časov‘ fudžiwarovských regentov. Kjóto sa stalo svetom samým pre seba a na provincie sa nazeralo iba ako na zdroj bohatstva, ktoré sem plynulo vo forme daní alebo dôchodkov z vrchnostenských statkov.“³⁵ Všetky styky s provinciami, okrem tých najnevyhnutnejších na udržanie chodu krajiny, boli prerušené. Dvorská šľachta im poskytovala formálne ochranu bez toho, aby sa starala o ich hospodárenie. Dvorania sa nezaujímal o to, čo sa deje mimo ich vlastného sveta v hlavnom meste, kde žili svoj život v nepretržitých slávnostiach, ceremóniách a zábavách, sprevádzaných neustálymi intrigami a bojom o priazeň najmocnejších. Vzdať sa tohto života a odcestovať do provincií, hoci aj kvôli dôležitému postu guvernéra, bolo pre príslušníkov vyššej šľachty nemysliteľné. Radšej si to zariadili tak, aby ich funkciu plnil nejaký miestny veľmož či viceguvernér. Život mimo Kjóto pre nich predstavoval určitú formu vyhnanstva spojeného s poškodením ich spoločenského postavenia, ba dokonca s verejnou potupou.³⁶

Heian bol obdobím nesmierneho rozkvetu klasickej kultúry, ktorá významnou mierou definovala japonskú etnickú identitu. V oblasti poézie, prózy, maľby či náboženského výkladu vznikli hodnoty, ktoré inšpirovali nespočetné generácie až do dnešných čias. Skúsenosti z predchádzajúceho obdobia intenzívneho napodobňovania cudzích vzorov sa pretavili do nových umeleckých prejavov s puncom pôvodnosti.³⁷ Hlavným tvorcom a zároveň aj jediným konzumentom tejto kultúry bol práve úzky okruh šľachty na dvore v Heian-kjó. Celý ich životný štýl sa vyznačoval estetickou kultivovanosťou a „schopnosť

---

³⁴ Pozri: MORI, A. et al. *Encyklopedie mystiky*. Z francúzskeho originálu preložila Helena Beguivinová. Praha: Argo, 2004. s. 324.

³⁵ VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s.125.

³⁶ Pozri: VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 58.

³⁷ O myšlienkach, spôsobe života či citových zážitkov heianskej šľachty verne vypovedajú mnohé literárne diela, ktoré sú dnes hodnotené ako najvýznamnejší prínos tohto prvého obdobia rozkvetu japonskej národnej kultúry. Vznik slabičných abecied katakana a hiragana zjednodušením čínskych znakov umožnil pohodlnejšie zaznamenať japonský text. Heianska šľachta a najmä ženy (s ktorými boli pôvodne slabičné abecedy spájané) sa mohli slobodnejšie písomne vyjadrovať v ich materinskom jazyku.

Medzi diela obzvlášť vysokej literárnej hodnoty patrí denník pani Šikibu Murasaki (978 – 1016), Šikibu Izumi (roky neznáme), slávne *Dôverné zošity* (*Makura no sōshi*) od dvornej dámy Šónagon Sei (966 – 1025) a *Denník zo Sarašiny* (*Sarašina nikki*), autorka ktorého pochádzala z rodu Sugawarov. Básnik Curajuki Ki (zhruba 872 – 945) napodobnil ženský štýl písania vo svojom cestovnom *Denníku z Tosy* (*Tosa nikki*). Šikibu Murasaki napísala rozsiahly *Príbeh o Gendžim* (*Gendži monogatari*), ktorý má znaky psychologického románu a pravdepodobne prináša jedného z prvých antihrdinov. Príbeh o Gendžim zásadne ovplyvnil celý nasledujúci vývoj japonskej literatúry. - Podľa: VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 140.

vnímať krásno a prežívať ho v rôznych formách sa očakávalo od každého, kto chcel získať nejaké spoločenské postavenie pri heianskom dvore.“³⁸

Aristokrati sami seba označovali ako *joki hito*, „dobrých ľudí“, čím sa vyčleňovali spomedzi nekultúrnych más. Spoločenské postavenie sa považovalo za neoddeliteľne spojené s vynikajúcimi charakterovými vlastnosťami, talentom a vkusom.³⁹ Literárne diela heianského obdobia boli prevažne produktom práve týchto vzdelaných dvoranov, ktorí chápali umeleckú tvorbu „čiastočne ako rozptýlenie, čiastočne ako spôsob na podporenie svojej kariéry, boj s rivalmi a presadzovanie rodových záujmov.“⁴⁰ Tento moment sa odrazil aj na spôsobe, akým heianská kultúra reflektovala život a nazerala na svet. Napriek pohodliu a prepychu pri cisárskom dvore vždy išlo o boj o priazeň a kariéru.⁴¹ Vynútené súperenie vo vkuse a estetických schopnostiach šľachty sa prejavovalo vo fenoméne básnických súťaží, ktoré sa organizovali v rámci dvorných slávností. Poézia bola súčasťou každodenného života dvoranov, schopnosť pohotovo napísať kvalitnú báseň na vopred určenú tému zavážila počas pridelenia úradov pravdepodobne viac než schopnosť vykonávať odborne danú funkciu.

Čo sa týka náboženského vývoja, Japonci sa už neuspokojovali iba s pasívnym preberaním a napodobňovaním cudzieho náboženstva, ale začali byť iniciatívni ohľadom štúdia nových foriem budhizmu. Na vzostupe boli nové druhy budhistických spoločenskostí, ktoré vyžadovali aj určitú nezávislosť od štátu. Objavujúce sa nové reformátorské prúdy odmietali zložité obrady a nadmernú formálnosť doterajších siekt, vyznačovali sa asketickým ladením a kládli dôraz na tichú meditáciu a aspoň dočasný odchod do samoty v prírode.⁴² To, že prvý heianský cisár Kanmu (781 - 806) presadzoval prísnejšiu politiku voči kláštorom naviazaným na tradičné narské budhistické školy a podporoval mladých mníchov, aby študovali v horách, preč od zavedených budhistických inštitúcií, vytvorilo priaznivé podmienky pre vytvorenie nových náboženských prúdov.⁴³ Najvýznamnejšími predstaviteľmi týchto nových trendov boli mních Saičó (posmrtným titulom Dengjó Daiši, 767 – 822) a Kúkai (Kóbó Daiši, 774 – 835).

---

³⁸ VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 135.

³⁹ Bližšie: TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 125.

⁴⁰ TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 114.

⁴¹ „Určité náznaky akejsi krízy systému, ktorý bol oporou pre heianskú šľachtu a intuitívna predtucha jeho zániku mali v konečnom dôsledku vplyv na heianské umenie: prejavilo sa to v zdôrazňovaní hĺbky prežitia okamihu, ktorý bol neopakovateľný svojou jedinečnosťou. V slovesnom umení to bolo vyjadrené v tridsaťjedenslabičnej lyrickej básni *tanka*, vo výtvarnom umení prevládala nálada nad opisnosťou.“ - VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 136.

⁴² Pozri: MORI, A. et al. *Encyklopedie mystiky*. Z francúzskeho originálu preložila Helena Beguivinová. Praha: Argo, 2004, s. 325.

⁴³ Pozri: LU, J. David. *Japan: A Documentary History. The Dawn of History to the Late Tokugawa Period*. Volume I. Armonk, New York: M. E. Sharpe, 1997, s. 51.

Saičó bol vysvätený v nepokojných časoch roku 785 v narskom chráme Tódaidži, ale namiesto aby v budhistickom centre zotrval, utiahol sa znepokojený myšlienkami o pomínutelnosti tohto sveta na horu Hiei.⁴⁴ Tam prežil dvanásť rokov v askéze a meditácii a okrem iného prisľúbil, že všetky živé bytosti na tomto svete spolu s ním okúsia osvietenie. Nečudo, že ho potom priťahoval univerzalistický charakter učenia čínskej sekty Tchien-tchaj, ktoré hlásalo, že dokonca aj rastliny majú potenciál dosiahnuť budhovstvo. To sa aj vybral v roku 804 študovať do Číny, ako člen sprievodu japonského vyslanca k tchangskému dvoru.⁴⁵ Po návrate založil japonskú obdobu sekty, čiže Tendai.

Ústredným spisom učenia Tendai bola Lotosová sútra (*Mjóhórengé kjó*). Sekta sa snažila spájať rozličné vetvy budhizmu do jednotnej koncepcie. Popri sekte Šingon sa stala najvýznamnejšou náboženskou organizáciou éry Heian, a hoci nedosiahla u šľachty tak záväznej obľuby ako Kúkaiovo ezoterické učenie, vďaka svojmu synkretickému charakteru poskytla živnú pôdu pre nové budhistické učenia a odchovala mnohých významných náboženských vizionárov nadchádzajúcich dní. Z ich hlavného chrámu, Enrjakudži, sa stala mocná inštitúcia a dôležitý hráč na domácej politickej scéne.

Naopak, Kúkai študoval najprv konfucianizmus a taoizmus, ale časom bol sklamaný „prízemnosťou a triviálnosťou“ týchto učení, a tak sa nakoniec rozhodol pre budhizmus.⁴⁶ Aby prehĺbil svoje znalosti, odišiel podobne ako Saičó do Číny, kde bol zasvätený autentickými rituálmi do ezoterického učenia sekty Šingon, ktoré považoval za najvyššie štádium duchovného učenia. Využil svoje diplomatické schopnosti, aby sa vyhol antagonistickým stretom s narskými školami a priblížil sa k cisárskemu dvoru, od ktorého získal povolenie založiť sektu Šingon v Japonsku (mala sídlo v kláštore na hore Kója v provincii Kii a jej ezoterické praktiky, v tej dobe veľmi módne, prenikli do curricula Tendaiu a ostatných škôl).⁴⁷

Základom učenia Šingon je tvrdenie, že všetky cítiace bytosti sú schopné dosiahnuť osvietenie, a že budhom je možné stať sa už v tomto živote, v našom vlastnom tele.⁴⁸ Za

---

⁴⁴ Saičóova pôvodná svätyňa na hore Hiei bola po jeho návrate z Číny prebudovaná na kláštor Enrjakudži, hlavné sídlo novej sekty. Saičó po celý život bojoval za to, čo považovali za „pravdu Lotosove sútry“, ale predovšetkým za povolenie zriadiť na hore Hiei „tribúnu svätenia“, ktorá by bola nezávislá od oficiálnych „dohliadačov na sanghu“. – Pozri: MORI, A. et al. *Encyklopedie mystiky*. Z francúzskeho originálu preložila Helena Beguivinová. Praha: Argo, 2004. s. 325.

⁴⁵ SONODA, Kōyū. **Saichō**. In KASHIWARA, Yūsen - SONODA, Kōyū (eds.). *Shapers of Japanese buddhism*. Translated by Gaynor Sekimori, Tokyo: Kosei Publishing Co., 1994, s. 28-31.

⁴⁶ Čo ho k tomu viedlo, uviedol v diele *Sangó šiiki*, „Konečný význam troch učení“.

⁴⁷ Pozri: MORI, A. et al. *Encyklopedie mystiky*. Z francúzskeho originálu preložila Helena Beguivinová. Praha: Argo, 2004. s. 325.

⁴⁸ Kúkai bol jedným z prvých v Japonsku čo verili, že človek je pôvodne osvietený (*hongaku*), lebo ak nie je osvietený od začiatku, nikdy nemôže dosiahnuť vykúpenie. Táto osvietenosť môže byť zastretá zlou karmou, ale

týmto účelom je nutné praktikovať špecifické rituály založené na *sanmicu*, „troch pokladoch“ tela, reči a ducha, pozostávajúce z aplikovania rozličných *mudier*, *mantier* a *mandál*. Tieto majú za úlohu prebudiť v človeku jeho skrytú podstatu kozmického buddhu Mahávairóčana a ich tajomstvá sa predávajú priamo z učiteľa na žiaka – preto tento smer nazývame ezoterickým.

Tretím kľúčovým budhistickým učením bol v období Heian amidizmus. Tento pojem zahŕňa rôzne spasiteľské kultu zamerané na uctievanie budhu Amidu, čo malo viesť k znovuzrozeniu veriaceho v Amidovom Východnom raji, resp. Čistej zemi. Podobné kultu boli v Japonsku známe už od 6. storočia, väčší ohlas si však začali získavať až s výraznejším nástupom úpadku heianskej spoločnosti od druhej polovice 10. storočia. Jednotlivé amidistické smery sa taktiež súhrnne označujú ako *Džódo*, čiže „Čistá zem“.⁴⁹

Za rastom popularity amidizmu možno vidieť fenomén očakávania nástupu éry *mappó*. Ide o tzv. „éru úpadku Budhovho zákona“, záverečnú epochu veku Budhu Šakjámuniho, ktorá sa mala začať v roku 1052. Podľa budhistického učenia po určenej dobe po smrti Šakjámuniho nastúpi éra, kedy jeho učenie už nebude chápané a ľudia vlastným pričinením už nebudú schopní dosiahnuť spásu.⁵⁰ Riešením tejto situácie bola vieru v mesianistické charakteru ako bol Amida, ktorý prisľúbil spásu všetkým živým tvorom a predstavoval tak poslednú nádej veriacich, ktorých okolitý duchovný, morálny a ekonomický úpadok presvedčal, že éra *mappó* je naozaj tu.

Prísny asketický tréning, ktorým sa vyznačovali nové heianské smery, nebol ani zďaleka znesiteľný pre každého príslušníka budhistického kléru. Čím viac vzrastal počet takýchto „priemerných“ mníchov, tým viac upadala morálka v kláštoroch a rástla skorumpovanosť a duchovenstvo sa menilo na vrstvu prahnúcu len po privilegovanom a pohodlnom živote. Tento proces ešte urýchlila aristokracia, ktorá mala tendenciu obsadzovať vedúce pozície v budhistických inštitúciách, ktoré čoraz viac prestávali byť miestom pre pravoverných veriacich. Náboženský vizionári s úprimným presvedčením

---

na rozdiel od nej sa nedá vymazať. Bližšie: HAKEDA, Yoshito S. *Kūkai – Major Works*. New York: Columbia University Press, 1972, s. 6.

⁴⁹ Pôvod učenia Čistej zeme je potrebné hľadať v Číne, ba dokonca v Indii. Uvedené učenie medzi ľudovými masami rozširovali potulní mnísi ako napr. Kúja (+ 972), avšak oficiálne dejiny tohto učenia sa datujú publikovaním rozpravy Otázky a odpovede o smrti (Ódžójóšú, 884). Ďalší mních sekty Tendai, Ešin alebo Genšin (+ 1017) svojich prívržencov nachádzal medzi vysokou šľachtou. Učením Čistej zeme je poznamenaný koniec obdobia Heian myšlienkou, a síce prevláda pocit budhistickej eschatológie, či priamo apokalypsy, „obdobia posledného úpadku zákona“ (*mappó*, r. 1052). Svetlo zákona malo zhasnúť; starý budhizmus parazitujúci na dodýchavajúcej šľachte vraj nedokáže spasiť vydesený ľud, časté vojny prispievajú k likvidácii štátu, atď. – Bližšie pozri: MORI, A. et al. *Encyklopedie mystiky*. Z francúzskeho originálu preložila Helena Beguivinová. Praha: Argo, 2004, s. 326 - 327.

⁵⁰ Prevzaté z: MASON, Penelope E. *History of Japanese Art*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2005, s. 399.

opúšťali kláštory a začali prvýkrát vo väčšej miere smerovať svoju pozornosť medzi ľudové vrstvy.⁵¹

Rovnako tak sa ku koncu éry Heian rúcal aj svetský poriadok, keď pôvodný systém *ricurjó* pretrvával už len formálne, dobrovoľná izolácia vládnucej vrstvy spôsobila stratu kontroly nad provinciami, kjótski dvorania sa čoraz viac museli spoliehať na služby vojenskej aristokracie (ktorá ich v konečnom dôsledku nahradila) a neostávalo im nič iné, než sa s pocitom zmaru prizerať súmraku dvorskej kultúry. Možno povedať, že úpadok budhizmu ako elitného náboženstva kráčaľ ruka v ruke s úpadkom spoločenskej elity. Po oboch z nich sa však zachoval unikátny kultúrno-myšlienkový komplex, ktorý naďalej prebúdza záujem o pochopenie fungovania väzieb a vzájomných vplyvov medzi svetmi heianského budhizmu a heianskej aristokracie.

---

⁵¹ Pozri: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 50.

II. Vzťah budhistických duchovných a japonskej spoločenskej elity

Budhizmus bol v starovekom Japonsku pomerne exkluzívnym náboženstvom, jeho vyznávači poväčšine patrili k najvyšším spoločenským vrstvám, zatiaľ čo pospolitý ľud bol z rozličných príčin, ako sú komplikovaný kánon, finančná a časová náročnosť náboženských obradov atď., odstavený od praktikovania tejto viery a naďalej vyznával skôr tradičný kult šintó. Budhizmus bol teda závislý najmä od podpory cisárskeho rodu a šľachty. Táto mala podobu jednak štátnej podpory a inštitucionalizácie náboženstva, po druhé zaštit'ovania konkrétneho budhistického majstra a jeho vierouky vplyvnými jednotlivcami spomedzi aristokracie.

Budhizmus v priebehu histórie stál pri japonskej politickej elite počas ich úsilia v budovaní centralizovanej štátnej správy. Aj na sklonku obdobia Nara predstavovala zďaleka najvýznamnejšiu úlohu budhizmu rola veľkého ochrancu štátu.⁵² Táto rola nebola len symbolická, podliehala prísnej reguli zákona a bola organickou súčasťou systému trestov a príkazov *ricurjó*, platného od veľkej reformy Taika (r. 645). V praxi to znamenalo úzkostlivú kontrolu duchovenstva, na ktorej čele stáli vysoko postavení kňazi *sógó*, tzv. „dozorcovia na sanghu.“⁵³ Títo v podstate štátni byrokrati boli vyberaní ich vlastnými náboženskými komunitami, čo naznačuje pomerne veľkú dávku autonómie, na druhej strane všetci kandidáti museli byť schválení vládou.⁵⁴ Štátna moc teda v tomto smere nezasahovala do života budhistického kléru priamo, spoliehala sa skôr na silu ustanovenej legislatívy a úpravy systému *ricurjó* ďalšími zákonmi.

Najdôležitejšími z nich vo vzťahu k budhizmu boli súbory nariadení súhrnne známe ako *sóni rjó*, ktoré usmerňovali správanie mníchov a mníšok, regulovali ich každodenný život a osobné aktivity, a taktiež stanovovali postihy za porušovanie týchto nariadení. Zakazovali im napríklad kázať mimo chrámovej pôdy a nútili ich žiť a pracovať vnútri kláštorov. Nariadenia „zosobňovali presvedčenie, že úlohou kňazov a mníšok je slúžiť štátu prostredníctvom budhizmu, že duchovní zaujímajú pevné, presne definované miesto v štruktúre štátneho budhizmu a že plnenie jedine tejto úlohy je ich správnu funkciou. ... Na nedovolené správanie členov kléru, hoci len v rámci ich vlastného náboženského

⁵² Pozri: VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 38.

⁵³ Pozri: MORI, A. et al. *Encyklopedie mystiky*. Z francúzskeho originálu preložila Helena Beguivinová. Praha: Argo, 2004, s. 321; *sangha* – komunita ordinovaných mníchov a mníšok.

⁵⁴ Bližšie: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 62.

spoločenstva, sa nazeralo ako na hrozbu pre poriadok a bezpečnosť štátu a centralizovanej vlády.⁵⁵

Stanovy sa neobmedzovali len na usmerňovanie aktivít stávajúcich členov budhistického kléru, ale takisto upravovali aj podmienky, za ktorých mohli byť vysväcovaní noví kňazi. Títo museli najprv zložiť kvalifikačné skúšky pod dohľadom *sógó* a potom boli oficiálne vysvätení na jednej z troch národných ordinačných plošín (*kaidan*)⁵⁶. Stali sa z nich v podstate „štátni úradníci v kňazských róbach, ktorí pracovali v štátom podporovaných chrámoch.“⁵⁷ Pre kňazov tejto kategórie sa používa označenie *kansó*, alebo aj všeobecnejší výraz *sóni*, ktorý označuje mníchov aj mníšky formálne začlenené do budhistického rádu, zaviazané dodržiavať kompletnú sadu náboženských predpisov a nariadení. Menej striktné podmienky nachádzame u novicov (*šami*) a noviciek (*šamini*), ktorí sa namiesto celkových dvestopäťdesiatich zaviazali dodržiavať len základných desať predpisov.⁵⁸

Pracovnou náplňou a oficiálnou úlohou duchovenstva bolo v prvom rade „uzmierovať a brániť krajinu,“ teda plnenie cieľov doktríny nazývanej *čingo kokka*. Znamenalo to, že mnísi a mníšky v chrámoch a kláštoroch odriekavali modlitby za štát a vykonávali potrebné rituály s tým súvisiace, alebo sa venovali iným činnostiam, údajne prispievajúcim k blahu krajiny, ako napríklad prepisovanie posvätných sútier. Ich poslanie získavalo na význame najmä v čase vojny, epidémie, neúrody, choroby člena cisárskej rodiny či inej pohromy.

Ako príklad môžeme uviesť nepokoje v roku 809, keď cisár na odpočinku Heizei (806 - 809) využil chorobu vládnuceho cisára Sagu (809 - 823) na pokus o prevrat. Komplot, v ktorom boli zamiešaní aj významní dvorania z rodu Fudžiwara, bol síce rýchlo potlačený, ale za cenu veľkého krviprelievania na oboch stranách. Cisárov obľúbenec, mních Kúkai, dostal možnosť vykonať ezoterický budhistický obrad v Takaosandži,⁵⁹ v tom čase najvýznamnejšom chráme hlavného mesta. Táto ceremónia mala pomôcť uzmierniť duše

⁵⁵ KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 63 - 64.

⁵⁶ Od reformy Taika dochádzalo k prísnemu odlišovaniu medzi laikmi a oficiálne vysvätenými kňazmi, ktorí mohli požívať výhody spojené s klerikálnym stavom, ako bolo odbremenenie od daní či finančné zabezpečenie vládou, ale takisto sa museli podriať kontrole *sógó* a dodržiavať oficiálne nariadenia. Vysväcovať bolo možné len na oficiálnych ordinačných plošinách, napr. hlavne v chráme Tódaidži, a počet takto vysvätených kňazov bol obmedzený kvótov desať kandidátov ročne. Pozri: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 63.

⁵⁷ HAKEDA, Yoshito S. *Kūkai – Major Works*. New York: Columbia University Press, 1972, s. 21.

⁵⁸ Bližšie: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 63.

⁵⁹ Takaosandži nechal vystavať v osemdesiatych rokoch 8. storočia cisárov poradca Waké no Kijomaro ako rodinnú svätyňu na mieste budúceho hlavného mesta. Jeho význam vzrástol po tom, čo Kijomaro presvedčil cisára zanechať stavbu Nagaoky a premiestniť dvor do Heian-kjó. Stal sa miestom kázní a ezoterických rituálov Saičóa a Kúkaia, s ktorých náboženskými kariérami bol úzko prepojený. V roku 824 bol pripojený k Džingandži a spolu s ním vytvorilo nový chrámový komplex Džingodži. Jeho prvým vrchným kňazom sa stal Kúkai, ktorý ho premenil na centrum ezotrického budhizmu. Neskôr bol chrám zničený vojnou a požiarmi, dnes na jeho mieste stojí rekonštrukcia z tokugawovských čias. - Pozri: YANAGAWA, Shinichi. *The Buddhist Channel - Jingoji source of Heian Buddhism*. <http://www.buddhistchannel.tv/index.php?id=44,7033,0,0,1,0>, (10.5.2010).

mŕtvych a upokojiť mysle tých, čo ostali nažive, ale boli pripravení o svoje tituly a privilégiá. Ľudia v tom čase mali veľké obavy z pomsty živých i mŕtvych a spoliehali na budhistické inštitúcie, že sa s takýmito hrozbami vysporiadajú.⁶⁰

Budhistické komunity by len ťažko mohli plniť štátom predurčenú úlohu bez rozsiahleho systému dotovaných chrámov a kláštorov. V samom srdci tohto systému stálo Tódaidži,⁶¹ grandiózny chrámový komplex v Nare. Bolo to centrum budhistickej učenosti a jedine ono v období Nara mohlo cvičiť a vydávať oprávnenia na výkon náboženskej praxe mníchom z celej krajiny. Všetky provinčné chrámy boli previazané s Tódaidži doktrínou, štatutárne, aj osobami samotných mníchov, ktorí boli do provincií vysielaní z hlavného mesta.⁶² Cisár Šómu (724 - 749), možno najhorlivejší vládnuci zástanca a propagátor budhizmu v japonských dejinách, sa zaslúžil o vytvorenie systému štátneho náboženstva, medzi iným vybudovaním siete provinčných chrámov, veľkolepou stavbou Tódaidži a monumentálnej sochy budhu Rošanu, ktorú dal zasadiť dovnútra tohto centrálného chrámu. Hoci sa celý systém nesformoval ešte počas cisárovho života, Šómu sa pričínil o jeho významnú časť a koncom 8. storočia bola štruktúra štátneho budhizmu nielen kompletná, ale sa v nej už začali objavovať aj prvé trhliny.

Ako vidíme, budhistické inštitúcie sa tešili rozsiahlej štátnej podpore, ktorá síce kráčala ruka v ruke so značnou mierou kontroly, ale takisto veľkou mierou autonómie v ich správe. S týmto súvisí skutočnosť, že hoci štátny dirigizmus sprostredkovaný zriadencami *sógó* a veľké stavebné projekty do istej miery charakterizovali dynamiku vzťahov, ktoré panovali medzi dvorom a budhistickým klérom, ešte významnejšie dôsledky mali samospráva budhistickej komunity a nekritický obdiv náboženských majstrov jednotlivcami spomedzi dvorskej šľachty, či priamo cisárskej rodiny.

Pokiaľ ide o budhistickú správu, musíme si uvedomiť, že viac než priame štátne dotácie mal význam štatút pridelený jednotlivým kláštorom a spoločensko-právne prostredie, v rámci ktorého fungovali. Náboženské inštitúcie v pokročilej fáze obdobia Nara už zďaleka neboli odkázané na vládne milodary, a to z niekoľkých dôvodov. Na prvom mieste je nutné uviesť, že cirkevný majetok bol vyňatý z daňovej povinnosti. Po druhé, chrámom a kláštorom bola pridelená zem spolu so závislými komunitami roľníkov, čo im zabezpečovalo

⁶⁰ Pozri: HAKEDA, Yoshito S. *Kūkai – Major Works*. New York: Columbia University Press, 1972, s. 40 - 41.

⁶¹ Šómuov veľký projekt, chrám bol otvorený v roku 752. Jeho výstavba a odliatie sochy budhu Vairóčana (jap. Dainiči Nyorai, alt. Birusana, Rošana, dokončená r. 749) bolo najväčším a najnákladnejším podujatím narskej vlády. V chrámovom komplexe sa nachádza cisársky sklad Šósóin, sieň Lotosovej sútry Hokkedó a jeho dominantou je obrovský Daibucuden, v ktorom je masívna socha Budhu uložená. Počas občianskej vojny na konci 12. storočia bol Daibucuden zničený a okamžite na to zrekonštruovaný v pôvodnej podobe. Bližšie: MASON, Penelope E. *History of Japanese Art*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2005 s. 68-69.

⁶² Bližšie: TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 75 - 76.

sebestačnosť a konkurencieschopnosť v prostredí centralizovaného štátu, ktorý mal ďaleko k dokonalosti a kde šľachtické rody, duchovenstvo a štát samotný navzájom súperili o ekonomický a politický vplyv. Na počiatku bohatstva budhistického kléru stáli majetky určené na dlhodobé udržiavanie systému provinčných chrámov, pozostávajúce z ryžových polí a rodín nevoľníkov na ich obhospodarovanie.⁶³ Tieto sa z času načas rozrástli vďaka darom od dvorskej šľachty za zásluhy priznané duchovenstvu alebo ako osobné vyjadrenie zbožnosti vplyvných jednotlivcov.

Prideľovanie pôdy ako prejav priazne kláštorom bol len začiatok. Sústreďovanie súkromných dedičných pozemkov (*šóen*) v rukách duchovenstva a aristokracie spôsobilo znižovanie štátneho pôdneho fondu. Vláda sa tento deficit snažila vykompenzovať kultiváciou panenskej pôdy a nariadením, ktoré malo motivovať štátne roľníctvo podporované provinčnými úradmi zberať novú pôdu. Nariadenie ponechávalo takto obdržanú pôdu po niekoľko generácii v rukách toho, čo ju kultivoval a ďalej zveľaďoval závlahovým systémom a pod. Tieto snahy naproti očakávaniam spôsobili ešte väčšie prehĺbenie nedostatku štátnej pôdy, keďže subjektmi schopnými získať a udržať si neobrobenú pôdu boli najmä šľachta a kláštory, ktorých pracovné sily neboli zaťažené štátnou pracovnou povinnosťou.⁶⁴ Takýmto spôsobom narastalo bohatstvo a vplyv budhistických kláštorov, s čím ruka v ruke kráčali pokusy kléru zasahovať do svetských záležitostí, až jeho arogancia v priebehu obdobia Heian prerástla do nevídaných rozmerov.

Jedným z prvých viditeľných prejavov krízy bol pokus mnícha Dókjóa (700 - 772) chopiť sa moci v krajine. Ako obľúbencovi cisárovnej Kóken (749 - 758, 764 - 770)⁶⁵ sa mu darilo rýchlo postupovať po spoločenskom rebríčku, získajúc významné funkcie v cirkevnom a štátnom aparáte jeho sebedomie narástlo tak, že sa pokúsil nastúpiť na trón a pomocou veštby legitimizovať svoj nárok naň. Hoci sa mu tento pokus nevydaril a potenciálny uzurpátor Dókjó skončil v exile, stačilo to na presvedčenie dvoranov, že je nutné vymaniť sa spod vplyvu budhistických inštitúcií, ktorými bola Nara preplnená a bol to jeden z motívov, ktoré stáli za rozhodnutím cisára Kanmua (781-806) presťahovať svoje sídlo najprv do Nagaoky (r. 784) a nakoniec do novovybudovaného Heianu (r. 794).

Medzi opatreniami, ktoré mali okresať moc duchovenstva, boli významné najmä Kanmuove obmedzenia nákupov a udeľovania pozemkov kláštorom, podpora nových smerov

⁶³ Pozri: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 66.

⁶⁴ Pozri: VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 90 - 91.

⁶⁵ Druhý údaj označuje roky jej vlády pod menom cisárovná Šótoku.

a nezávislých mníchov,⁶⁶ a najmä zákaz narským kláštorom nasledovať dvor do nového hlavného mesta. Takisto sem patrili dekréty zakazujúce zakladanie rodových chrámov, ktoré sťažovali vstup jednotlivcov do mníšskeho stavu. Hoci sa tieto opatrenia z dlhodobého hľadiska ukázali ako neúčinné, vytvorili vhodné ovzdušie pre rozvoj nových smerov v budhizme, propagovaných mladými mníchmi, sklamanými z pomerov v skorumpovaných kláštoroch. Medzi nimi a vládnucimi cisármi alebo inými príslušníkmi popredných heianských šľachtických rodov sa vytvoril niekedy až osobný vzťah a druh patronátu, ktorý ovplyvnil nielen ďalšie smerovanie budhizmu v krajine, ale aj náhľad šľachty na prominentných duchovných a ich vierouku.

V niekoľko storočnej histórii budhizmu v Japonsku sa našlo množstvo jeho významných propagátorov. Boli to príslušníci cisárskeho rodu, ako bol princ Šótoku, v ktorého Ústave sedemnástich článkov sa nachádza jeden uznávajúci a oslavujúci úlohu budhizmu⁶⁷, alebo cisár Džomei (629 - 641), ktorý prakticky ustanovil štátny budhizmus⁶⁸, nikdy pred ani po vláde cisára Šómua sa však nenašiel oddanejší a veľkorysejší sponzor celoštátneho budhistického establišmentu. Okrem zásluh týkajúcich sa vybudovania vyššie spomenutého systému *kokubundži* nemožno nespomenúť symbolické gesto, v histórii vzťahov cisára k náboženstvu úplne ojedinelé. Krátko pred ceremoniálom „otvorenia očí“ veľkej sochy *daibucu*, čo dal postaviť v Tódaidži, abdikoval v prospech dcéry a vyhlásil sa za služobníka troch budhistických pokladov.⁶⁹ Bol to prejav „opantanosti narského dvora budhizmom, oficiálne gesto podriadenia sa náboženstvu inému než šintoizmus, ktoré už žiadny z Šómuových nasledovníkov nezopakoval,“⁷⁰ hoci sa medzi nimi našlo ešte dosť presvedčených veriacich.

Ďalší rozdiel medzi vladárom a jeho pokračovateľmi vo vzťahu k budhizmu sa týka univerzálnosti jeho podpory, čo do určitej miery vychádzala z charakteru narského budhizmu, ktorý bol vnímaný ako jeden celistvý systém. Hoci v tej dobe existovalo šesť budhistických škôl – Sanron, Hossó, Džódžicu, Kuša, Kegon a Ricu – odlišovali sa len doktrinálnou orientáciou, nie však vzťahom k spoločenstvu veriacich, a užívali spoločné priestory, v prvom rade chrám Tódaidži.⁷¹ Na rozdiel od Šómua vkladali jeho nasledovníci dôveru skôr do rúk

⁶⁶ Pozri: LU, David J. *Japan: A Documentary History. The Dawn of History to the Late Tokugawa Period.* Volume I. Armonk, New York: M. E. Sharpe, 1997, s. 51.

⁶⁷ Pozri: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion.* Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 58.

⁶⁸ Bližšie: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion.* Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 62.

⁶⁹ Tri klenoty, ku ktorým sa budhisti utiekajú: Budha, dharmu (Budhovo učenie) a sangha (kňazstvo, resp. komunita osvietených alebo v širšom zmysle kohokoľvek, kto praktikuje budhizmus).

⁷⁰ VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture.* Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 40.

⁷¹ Pozri: MORI, A. et al. *Encyklopedie mystiky.* Z francúzskeho originálu preložila Helena Beguivinová. Praha: Argo, 2004. s. 322.

nových svojbytných siekt a ich vedúcich predstaviteľov, ktorých politika bola mnohokrát v rozpore so zavedenými narskými školami.

Po tretie, Šómuova priazeň „sa zakladala skôr na obdive než skutočnom pochopení, pretože šesťica narských škôl ponúkala veľmi zložitý metafyzický systém importovaný z Číny, z hľadiska doktríny poskytujúci len o čosi viac než intelektuálne cvičenie pre hŕstku nadšencov z radov japonského kňazstva.“⁷² Budhizmus bol ešte príliš formalistický, recitovanie sútier kvôli všeobecnému blahu „bolo vzdialené od jeho vlastnej domény – intuitívneho poznania najvyššej pravdy a individuálneho vyslobodenia,“⁷³ ktoré sa ale v období Heian stávalo čoraz dôležitejšou súčasťou náboženského presvedčenia cisárov a šľachty.

Prvým duchovným, ktorému sa dostalo väčšej pozornosti zo strany šľachty na počiatku heianskej éry a ktorý sa mohol tešiť z patronátu cisára Kanmuu, bol Saičó. Keď sa dvor presunul do Heianu, dostal sa jeho pustovnícky život na hore Hiei severovýchodne od nového hlavného mesta do povedomia vrchnosti.⁷⁴ Ako odborníkovi na Lotosovú sútru a vďaka vplyvu dvorného kňaza Džukóa, ktorý bol podobného zmýšľania, sa mu podarilo v roku 797 získať miesto cisárovho osobného kňaza a jedného z desiatich vedúcich palácových duchovných. Počas obdobia svojho pôsobenia na dvore organizoval viaceré náboženské prednášky, buďto na hore Hiei alebo v hlavnom meste. Sériu prednášok o Lotosovej sútre v roku 802 v Takaosandži, v ktorej Saičó figuroval ako jeden z hosťujúcich učencov, sponzorovali cisárovi poverenci z vplyvného rodu Wakè. Ich klika neskôr pomohla Saičovi naplniť zámer študovať v Číne a preniesť tak do Japonska v celistvejšej forme učenie budhistickej školy Tendai.⁷⁵

Saičóova prednáška v Takaosandži bola taká pôsobivá, že mu samotný cisár vyjadril svoj obdiv. Práve to posmelilo Saičóa požiadať o možnosť navštíviť Čínu, aby získal verné kópie textov Tendai, ako aj ich výklad priamo od čínskych majstrov. Na svoju výskumnú cestu dostal štedrú rentu a limitovaný čas.⁷⁶ Vyplával na jednej zo štyroch lodí diplomatickej misie na jeseň v roku 804 a za deväť a pol mesiaca sa mu podarilo nazhromaždiť veľké množstvo textov, vďaka zhode okolností aj veľa zo sféry ezoterického budhizmu. Iróniou osudu bolo, že práve kvôli uvedeniu ezoterického budhizmu do Japonska bol Saičó svojimi

⁷² VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 38.

⁷³ MORI, A. et al. *Encyklopedie mystiky*. Z francúzskeho originálu preložila Helena Beguivinová. Praha: Argo, 2004, s. 321.

⁷⁴ Pozri: KASHIWARA, Yusen - SONODA, Koyu (eds.). *Shapers of Japanese buddhism*. Translated by Gaynor Sekimori, Tokyo: Kosei Publishing Co., 1994, s. 31.

⁷⁵ Bližšie: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 75.

⁷⁶ Pozri: HAKEDA, Yoshito S. *Kūkai – Major Works*. New York: Columbia University Press, 1972, s. 36.

súčasníkmi najviac oceňovaný, hoci sa zďaleka nejednalo o hlavný účel jeho výpravy. Ezoterizmus na dvore jednoducho prichádzal do módy a aj taký významný učenec ako Saičó sa musel podriaďiť týmto tendenciám.

Počas Saičóovej neprítomnosti cisár ochorel a Saičó bol hneď po návrate povolaný, aby recitoval sútry za jeho uzdravenie.⁷⁷ Kanmu bol spokojný s výsledkom mníchovej cesty a nariadil mu vykonať v Takaosandži pod záštitou štátu rituál *abhiṣeka*⁷⁸, prvýkrát na japonskej pôde, na ktorý nechal cisár vyčleniť neobmedzené finančné prostriedky. Zasvätenie vtedy prijala väčšina vedúcich duchovných tej doby. Saičó využil toto momentum priazne, čo sa mu dostávala, v roku 806 zažiadal o oficiálne uznanie sekty Tendai a možnosť vysvätiť dvoch kňazov ročne.⁷⁹ Hoci úplnej nezávislosti pre Tendai, ktorú by stelesňovala jeho vlastná ordinačná plošina v chráme Enrjakudži⁸⁰, sa za svojho života nedočkal, dvor aspoň dovolil navýšiť počet oficiálne vysvätených kňazov z desať na dvanásť. Napriek tomu sa celá záležitosť neobišla bez kompromisu. Saičó musel ustúpiť požiadavkám dvora a určiť, že len jeden z dvoch vysvätených kňazov sa bude môcť sústrediť na štúdium mahájánovej náuky školy Tendai, zatiaľ čo druhý sa má venovať ezoterickému budhizmu. V snahe zavďačiť sa dvoru, od ktorého závisela jeho kariéra, a prispôbiť sa prevládajúcemu spoločensko-duchovnému ovzdušiu, začlenil ezoterizmus do svojho portfólia náboženskej praxe.⁸¹ Toto riešenie našťastie spočiatku na náuku školy Tendai nepôsobilo rušivo, keďže tento synkretický smer kombinoval postupy a myšlienky rozličných mahájánových a hinajanových foriem budhizmu.

Získanie práva na vysväcovanie vlastných kňazov bol veľmi dôležitý krok na ceste k emancipácii Saičóovej sekty, keďže súkromný výkon kňazského povolania bol v tej dobe nelegálny. Oficiálny štatút duchovných sekty Tendai bol kľúčový pre jej ďalšie napredovanie a konkurencieschopnosť oproti narským školám, ktoré si rozdeľovali kvótu zvyšných desiatich kňazov. Prísne obmedzenie počtu duchovných vládou bolo súčasťou politiky kontroly vplyvu duchovenstva a súviselo s poučením, ktoré sa dvoru dostalo s rastúcou

---

⁷⁷ Pozri: SONODA, Kōyū. **Saičō**. In KASHIWARA, Yūsen - SONODA, Kōyū (eds.). *Shapers of Japanese buddhism*. Translated by Gaynor Sekimori, Tokyo: Kosei Publishing Co., 1994, s. 32.

⁷⁸ Jap. *kandžō*, ide o zasväcovací rituál ezoterického budhizmu, ktorého súčasťou je poľkanie čela svätenou vodou.

⁷⁹ Pozri: HAKEDA, Yoshito S. *Kūkai – Major Works*. New York: Columbia University Press, 1972, s. 37.

⁸⁰ Saičó na hore Hiei založil prvý kláštor sekty Tendai v Japonsku. Enrjakudži sa stalo dôležitým budhistickým centrom a ovplyvnilo najrozličnejšie školy a sekty v priebehu storočí. V dobe najväčšej slávy malo až 3000 podriadených chrámov a armádu mníchov – bojovníkov, ktorí ho chránili. Väčšinu z pôvodných budov zničil vojvodca Nobunaga Oda v roku 1571. Súčasná budova sa datujú do 16. alebo 17. storočia. – Pozri: O'BRIEN, Barbara. **Enryakuji, Mount Hiei**. <http://buddhism.about.com/od/throughasiaandbeyond/ig/Historic-Temples-of-Japan/Antique-Hiei-temple-temple.htm?r=94>, (10.5.2010).

⁸¹ Pozri: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 77.

mocou narských chrámov v uplynulom storočí. Dôvody ale siahali ešte hlbšie do histórie - obmedzenie počtu kňazov na desať vysvätených za rok bolo platné už od roku 696 - a boli aj ekonomické, štát nemohol dovoliť neobmedzené rozširovanie radov duchovenstva, ktoré bolo vyňaté z daňovej povinnosti a tešilo sa rozličným privilégiám.⁸² Okrem toho, myšlienka súkromnej náboženskej praxe bola v príkrom rozpore s doktrínou o štátnom budhizme. Vláda podozrievala oficiálne nevysvätených kňazov a mníchov, asketicky žijúcich mimo ustanovené budhistické spoločenstvá, ktorí boli populárni medzi ľuďmi, a považovala „ich slová a činy za hrozbu pre spoločenský poriadok.“⁸³

Smrťou cisára Kanmua na jar roku 806 stratil Saičó svojho patróna a časy jeho najväčšej slávy sa nachýlili ku koncu. Do popredia záujmu sa dostal ezoterický budhizmus a sekta Šingon, ktorú v Japonsku založil Saičóov o niečo mladší súčasník Kúkai. Obaja muži sa zúčastnili rovnakej diplomatickej misie, ale zatiaľ čo Saičó bol v tom čase uznávaný odborník, Kúkai bol len bezmenný asketický pútnik, ktorý zahodil vyhliadky na sľubnú kariéru v štátnej byrokracii v prospech duchovného života, a nie je celkom jasné, ako sa mu podarilo zaistiť si miesto na lodi smerujúcej do Číny.⁸⁴ Nech je ako chce, Kúkai mal počas svojich štúdií možnosť učiť sa od významných čínskych a indických majstrov, menovite v prvom rade patriarchu ezoterického budhizmu Hui-kua⁸⁵ (746 - 805). Práve ten ho určil za svojho dediča, a tak sa mohol Kúkai vrátiť do vlasti s rozsiahlou zbierkou textov a rozličných rituálnych implementov ako ôsmy patriarcha školy Šingon a najvyššia autorita na ezoterický budhizmus v Japonsku.

Po návrate do vlasti nemohol Kúkai zamieriť rovno do hlavného mesta. Tri roky musel čakať na Kjúšú, kým príde od dvora odpoveď na jeho memorandum, ktoré spísal v roku 806. Memorandum bolo nielen súpisom dovezeného náboženského inventára a enumeráciou výsledkov Kúkaiovej študijnej cesty, ale najmä žiadosťou o podporu novému náboženstvu a súpis argumentov, prečo je práve Kúkai tým najpovolanejším na šírenie ezoterického budhizmu v Japonsku. Bez povolenia *sógó* nemohol Kúkai ani len prebývať v chráme, nie to sa ešte vydávať za hlavu novej náboženskej sekty, takže podpora zo strany vrchných budhistických predstaviteľov a dvorskej šľachty bola kľúčová. Váhanie dvora možno vysvetliť faktom, že Kanmuov dedič cisár Heizei nebol tak presvedčeným vyznávačom budhizmu a jeho sympatie patrili viac Saičóovi než Kúkaiovi. Hoci bol ezoterizmus na dvore

⁸² Bližšie: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001., s. 76.

⁸³ KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 98.

⁸⁴ Pozri: HAKEDA, Yoshito S. *Kūkai – Major Works*. New York: Columbia University Press, 1972, s. 28.

⁸⁵ Majster Hui-kuo bol patriarchom ezoterického budhizmu v Číne, prebýval v chráme Ch'ing-lung a dharmu ezoterickej tradície zdedil po známom Pu-k'ungovi, ktorý sa ju učil priamo od indických majstrov. - Bližšie: HAKEDA, Yoshito S. *Kūkai – Major Works*. New York: Columbia University Press, 1972, s. 31.

už vtedy veľmi populárny, za najvyššiu autoritu v tejto oblasti bol považovaný obľúbený Saičó a Kúkaiov príchod do Kjóta a jeho uznanie za hlavného majstra učenia Šingon sa tak pravdepodobne považovalo za nevhodné.⁸⁶

Kúkai bol mužom mnohých talentov a v očiach ľudových vrstiev narástol kult jeho osobnosti do legendárnych proporcií. Okrem náboženstva, čínskej filozofie a umenia sa zaujímal aj o architektúru, znalosti ktorej využil pri opravách vodného rezervoáru v provincii Sanuki na Šikoku. Vďaka rozsiahlej podpore ľudu, na ktorý zapôsobil svojou charizmou, sa mu náročný projekt podarilo dokončiť v bezprecedentne krátkom období.⁸⁷ Niet divu, že mu neskôr boli v ľudovej tradícii prisudzované rozličné mystické schopnosti.

Jedným z hlavných dôvodov, pre ktorý konečne získal uznanie na dvore, musela byť jeho vynikajúca znalosť klasickej čínskej literatúry a prehľad v čínskej kultúre. Čína bola v tom čase pre japonskú elitnú kultúru vzorom po štátoprávnej, umeleckej a myšlienkovvej stránke a v prvej polovici deviateho storočia jej obľuba na cisárskom dvore kulminovala. Schopnosť skladať verše v čínštine sa považovala za nevyhnutnú súčasť vzdelania každého dvorského šľachtica.

Kúkaiov básnický talent a jeho zručnosť v kaligrafii upútali pozornosť dvora a vytvorili základ, na ktorom vzniklo priateľstvo medzi ním a novým cisárom Sagom. Už v zime v roku 809 vyhovel Kúkai cisárovej požiadavke kaligraficky vyzdobiť dvojicu skladacích prepážok. Mních s cisárom a istým Tačibanom no Hajanarim (782 - 842) boli svojho času považovaní za troch najväčších majstrov kaligrafie a spoločne prezývaní ako „Tri štetce.“ Sagov rukopis bol podľa historikov kaligrafie značne ovplyvnený práve Kúkaiovým štýlom. Dary a výmeny umeleckých diel medzi týmito dvoma mužmi boli veľmi početné, v ďalších najbližších rokoch dostal cisár knihy poézie vlastnoručne prepísané Kúkaiom, rôzne štetce a spisy, knihy o sanskrite a poézii a ďalšie vyzdobené prepážky. Kúkai mnohokrát navštívil palác na cisárovo pozvanie, vymieňal si s ním básne a písal listy v jeho mene. Hĺbka ich vzájomného priateľstva je zrejmá z básne v antológii z roku 827, ktorú cisár venoval Kúkaiovi pri príležitosti jeho odchodu do hôr. Nie je v nej naznačený vzťah vládcu a poddaného, len ľútosť nad odlúčením od vzácneho priateľa.⁸⁸

Kúkai sa takto dostal do dvorských kruhov, kde si získal veľkú obľubu a podporu aristokratov. Napriek tomu bola jeho popularita založená viac na jeho obraze ako kultúrneho

---

⁸⁶ Pozri: HAKEDA, Yoshito S. *Kūkai – Major Works*. New York: Columbia University Press, 1972, s. 35.

⁸⁷ Bližšie: SONODA, Kōyū. **Kúkai**. In KASHIWARA, Yūsen - SONODA, Kōyū (eds.). *Shapers of Japanese buddhism*. Translated by Gaynor Sekimori, Tokyo: Kosei Publishing Co., 1994, s. 40.

⁸⁸ Bližšie: SONODA, Kōyū. **Kúkai**. In KASHIWARA, Yūsen - SONODA, Kōyū (eds.). *Shapers of Japanese buddhism*. Translated by Gaynor Sekimori, Tokyo: Kosei Publishing Co., 1994, s. 48.

vodcu než budhistického majstra. Svedčia o tom jeho neustále návštevy paláca, ktoré mali máločo spoločné s náboženskou činnosťou a Kúkaiov apel na cisára, zrejmy z ich korešpondencie, aby bol ponechaný v chráme dlhší čas bez vyrušenia a mohol sa venovať duchovnej práci. Kúkai bol sklamaný, že ho cisár vnímal hlavne ako kultúrnu autoritu.⁸⁹ Prvým pokrokom v jeho náboženskej kariére bola možnosť viesť v roku 810 obrad v Takaosandži, jeho prvé verejné náboženské vystúpenie po návrate do vlasti. Bol to ezoterický rituál na ochranu štátu a v nasledujúcich rokoch ho nasledovali obrady, ktorými Kúkai zasvätil stovky ľudí, medzi inými aj vysoko postavených narských duchovných, do sféry ezoterického budhizmu. Onedlho sa Takaosandži stalo mekkou ezoterického budhizmu, aby bolo nakoniec oficiálne zverené Kúkaiovi a jeho sekte.⁹⁰ Ale chrám bol príliš blízko ruchu hlavného mesta, príliš malej rozlohy a priveľmi zaťažený tradíciou na to, aby sa stal strediskom novej sekty. V roku 816 požiadal Kúkai cisára, „aby mu udelil horu Kója, kde by po vzore čínskych budhistov vystaval centrum ezoterického učenia.“⁹¹

Kúkai sa zdržiaval na hore Kója tak často, ako len mohol, aby osobne dohliadal na budovanie chrámového komplexu. Svetské povinnosti ale na seba nedali dlho čakať a už v roku 819 ho cisár povolal, aby slúžil ako poradca ministrovi zahraničia.⁹² Neostávalo mu iné, než poveriť vedením stavby svojich učňov a vrátiť sa do hlavného mesta. Neskôr, napriek jeho želaniu ostať na hore navždy izolovaný v piete a askéze, ho cisárske rozkazy a požiadavky mocných klerikov neustále nútili schádzať dole a zapájať sa do poľnohospodárskych rituálov, modlitieb za dažď a pod. v blízkosti Kjóta.⁹³ Priveľmi potreboval verejnú podporu pre svoju sektu, aby si mohol dovoliť ignorovať šľachticov a svoje povinnosti voči štátu a cisárovi.

V roku 823 sa Kúkaiovi dostalo nečakaného a veľkolepého daru. Cisár mu zveril Tódži,⁹⁴ chrám pri východnej bráne hlavného mesta, akýsi ekvivalent Tódaidži v Nare, ktorý chránil Kjóta pred zlými nadprirodzenými vplyvmi a mal sa stať hlavným budhistickým centrom obdobia Heian. Kúkai bol poverený jeho dostavbou a mohol tu založiť stredisko

---

⁸⁹ Pozri: HAKEDA, Yoshito S. *Kūkai – Major Works*. New York: Columbia University Press, 1972, s. 42.

⁹⁰ Pozri: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 104.

⁹¹ SONODA, Kōyū. **Kúkai**. In KASHIWARA, Yusen - SONODA, Koyu (eds.). *Shapers of Japanese Buddhism*. Translated by Gaynor Sekimori, Tokyo: Kosei Publishing Co., 1994, s. 49.

⁹² Pozri: HAKEDA, Yoshito S. *Kūkai – Major Works*. New York: Columbia University Press, 1972, s. 49.

⁹³ Bližšie: HAKEDA, Yoshito S. *Kūkai – Major Works*. New York: Columbia University Press, 1972, s. 52.

⁹⁴ Tódži, čiže „východný chrám“, bol založený v roku 796 cisárom Kanmuom spolu so Saidži, „západným chrámom“, ktorý sa nezachoval. V čase Kanmuovej vlády stáli oba chrámy po stranách hlavnej kjótskej brány. Pôvodnú pagodu postavil Kúkai v roku 826. Po zásahu bleskom musela byť prestavaná, tú súčasnú dal vybudovať šógun Tokugawa Iemitsu v roku 1645. Má päť poschodí a pri výške 57 metrov je najvyššou drevenou budovou v Japonsku. - Pozri: O'BRIEN, Barbara. **Toji Japan's Tallest Pagoda**. <http://buddhism.about.com/od/throughasiaandbeyond/ig/Historic-Temples-of-Japan/Toji-Pagoda.htm>, (10.5.2010).

ezoterického budhizmu celoštátneho významu. Toto gesto bolo zo strany cisára vyvrcholením jeho štedrej podpory a dlhoročného patronátu Kúkaia.⁹⁵ Napokon si Kúkai vydobyl aj obmedzenie pobytu v chráme na príslušníkov sekty Šingon. Podľa cisárskeho výnosu sa tam mohol učiť len ezoterický budhizmus a pre kňazov narských škôl mali dvere ostať zatvorené.⁹⁶ Jednalo sa o vec dovedy ojedinelú a dokumentuje to, akej obľube a vážnosti sa Šingon v tom období tešil. O tri mesiace po udelení Tódži Kúkaiovi cisár odstúpil, ale jeho následník Džunna (823 - 833) bol rovnako priaznivo naklonený Kúkaiovi a jeho práci. V roku 835 boli snahy o osamostatnenie sekty zavŕšené autorizáciou vysväcovania kňazov na hore Kója s limitom troch oficiálne vysvätených kňazov sekty Šingon na rok.

Podpora nových siekt zo strany cisárov mala aj dôležitý politický rozmer. Tendai a Šingon predstavovali novú heianskú doktrínu a tým pádom ich posilňovanie znamenalo pokles vplyvu starých narských škôl v Kjóte, ktorými sa dvor cítil právom ohrozený. Navyiac bolo potrebné legitimizovať duchovnú autoritu nového hlavného mesta a Enryakudži a Tódži tvorili dôstojnú protiváhu významnému Tódaidži.⁹⁷ Ani tento „veľký východný chrám“ sa nakoniec nevyhol silnému vplyvu ezoterizmu, ktorý prenikal aj do obradov narských škôl.⁹⁸ Hoci sa presťahovanie sídla a nový začiatok zdal vydarený a dvor sa oslobodil od vplyvov, ktoré mu spôsobovali ťažkosti v Nare, problémy nezmizli, len sa pretransformovali a za rúškom čerstvej doktríny našli svojich pokračovateľov medzi neskoršími opátmi a duchovnými siekt Šingon a Tendai. Ako vyplynie z ďalšieho vývoja, tento proces nebol, čo sa rastúcej moci chrámov týka, zopakovaním udalostí obdobia Nara, ale mal svoje špecifiká a predstavil nové hrozby pre štátnu moc, čo do značnej miery vyplývalo zo sektárskeho charakteru heianského budhizmu.

Za Kúkaiovho života tomuto negatívne vývoju ešte nič nenasvedčovalo, nakoniec, Šingon predstavoval po stránke náboženského vývoja progresívny prúd, ktorý ešte len bojoval o legitimitu a miesto v systéme štátneho budhizmu. Napriek svojim aktivitám v spoločenskom a kultúrnom živote Kjóta a predovšetkým cisárskeho dvora kládol na prvé miesto svoju náboženskú činnosť. Aj v nej však musel pristúpiť na isté kompromisy, podobne ako sa musel aj Saičō podriaďovať ezoterickým trendom, ktoré prišli do módy na cisárskom dvore. „Kúkai zdôrazňoval, že jeho ezoterický budhizmus bol vynikajúcim nástrojom na ,zmierovanie

---

⁹⁵ Pozri: HAKEDA, Yoshito S. *Kūkai – Major Works*. New York: Columbia University Press, 1972, s. 54 - 55.

⁹⁶ Pozri: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 106.

⁹⁷ Pozri: TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 117.

⁹⁸ Pozri: MORI, A. et al. *Encyklopedie mystiky*. Z francúzskeho originálu preložila Helena Beguvinová. Praha: Argo, 2004. s. 326

a obranu krajiny.⁹⁹ Účelom Kúkaiovo učenia bolo dosiahnutie osobného osvietenie už na tomto svete a premena na budhu vo vlastnom, súčasnom tele a jednalo sa teda o veľmi osobnú vierouku, čo značne prispela k vývoju japonského mysticismu. Na druhej strane však Kúka musel Šingon zaopatriť všeobecnejším rámcom, ktorý by mu dovolil zaradiť sa do systému štátneho budhizmu a pritom zostať relevantným pre veriacich medzi spoločenskou elitou, ktorých oslovoval na osobnej, mystickej úrovni. Týmto rámcom nemohlo byť nič iné ako doktrína *čingo kokka*. Utvárala pilier, na ktorom stálo premostenie medzi duchovnou náukou a politickou realitou.

Aj keď museli Saičó a Kúka brat' na vedomie štáto-ochraniteľskú úlohu budhizmu a obaja sa svojho času tešili cisárskej podpore, neboli na tom rovnako vo vzťahu k vtedajším duchovným a svetským autoritám. Už som uviedol, že Kúka sa pohyboval rovnako prirodzene v prostredí heianského dvora aj na horách. Začiatkom roku 834 dokonca získal od Džunnu povolenie založiť kaplnku Šingonu priamo v cisárskom paláci. Jeho sekta už púšťala na dvore hlboké korene. Jeho počínanie ostro kontrastovalo so zmýšľaním Saičóa, ktorý sa obával, že by dvorská šľachta mohla kontaminovať rady adeptov a preto sa usiloval o uznanie samostatnej ordinačnej plošiny na hore Hiei.¹⁰⁰ Chladnejšia klíma a drsné životné podmienky v porovnaní s pohodlím Kjóta mohli skôr odradiť uchádzačov o vstup do kňazského stavu z radov aristokratov. Saičó bol takisto odporcom myšlienky štátnej kontroly náboženských inštitúcií a vo svojich spisoch sa zasadzoval za jej úplné zrušenie. Bol hlavne proti tomu, aby vláda rozhodovala, kto má byť vysvätený za kňaza a namiesto toho sa zastával za systém, v ktorom by chrám dobrovoľne predložil vláde zoznam ľudí, ktorých sa rozhodol vysvätiť.¹⁰¹

Napriek Saičóovmu odporu k štátnemu zasahovaniu do vecí náboženských ostával Tendai v priebehu éry Heian vplyvnou a obľúbenou sektou. Saičóovi žiaci a nasledovníci, menovite Ennin (794 - 864), Enčín (814 - 691) a Annen (841? - 901?) si naďalej udržiavali dobré vzťahy s cisárskym dvorom. Ennin získal v roku 848, rok po návrate zo štúdia v Číne, miesto dvorského kňaza a bol poverený viesť modlitby za zdravie a blahobyt cisára Nimmjóa (833 - 850). Podľa čínskeho vzoru nechal na hore Hiei postaviť vedľajší chrám, kde by sa mnísi modlili za cisársku rodinu. Už vo funkcii veľkého opáta Enrjakudži dozeral na ezoterické zasvätenie cisára Montokua (850 - 858), niektorých členov cisárskej rodiny

⁹⁹ HAKEDA, Yoshito S. *Kūkai – Major Works*. New York: Columbia University Press, 1972, s. 6.

¹⁰⁰ Pozri: SONODA, Kōyū. **Kūkai**. In KASHIWARA, Yūsen - SONODA, Kōyū (eds.). *Shapers of Japanese buddhism*. Translated by Gaynor Sekimori, Tokyo: Kosei Publishing Co., 1994, s. 49.

¹⁰¹ Bližšie: SONODA, Kōyū. **Saičō**. In KASHIWARA, Yūsen - SONODA, Kōyū (eds.). *Shapers of Japanese buddhism*. Translated by Gaynor Sekimori, Tokyo: Kosei Publishing Co., 1994, s. 37.

a aristokracie.¹⁰² S uvádzaním dvorskej šľachty do tajov ezoterizmu pokračoval aj ďalej a po jeho smrti túto úlohu prevzal ďalší patriarcha sekty Tendai, Enčín. Okrem toho, že vykonal rituály pre mnohých členov cisárskej rodiny, postaral sa aj o zasvätenie cisárovho starého otca, mocného fudžiwarovského regenta Jošifusu (804 - 872) a stal sa duchovným poradcom jeho dcéry Akirakeiko, (829-900) cisárovej matky.

Medzi domom Fudžiwara a predstaviteľmi sekty Tendai sa vytvorili silné väzby, ktoré sa regentovi a jeho rodine zišli v boji proti ostatným rodom, čo boli s cisárskou rodinou spriaznené svadbou. Bolo dôležité, aby zabezpečili následníctvo cisára s fudžiwarovskou matkou, pretože okrem syna Akirakeiko mal nárok na trón aj syn matky z rodu Ki, rivalov domu Fudžiwara. Ezoterické obrady boli jednou zo zbraní v ich boji a boli to modlitby kňaza sekty Tendai Erjóa (802 - 860), ktoré údajne zabezpečili nástup fudžiwarovského princa ako nového cisára Seiwu.¹⁰³ Úspech sekty Tendai bol však vykúpený odklonom od pôvodného učenia, ako ho importoval z Číny a hlásal Saičó, a ezoterické prvky do takej miery prestúpili školu, že pre túto fázu vývoja sekty sa zaužíval výraz ezoterický Tendai.

Zatiaľ čo sa duchovní sekty Tendai zapájali do sporov o následníctvo, Šingon sa obracal k cisárskemu dvoru po pomoc. V jeho radoch rástol rozkol, ako dve centrá sekty, Tódži a hora Kója, súperili o prvenstvo vo vedení. V tej dobe už inštitúcie Šingonu mohli vysväcovať desať kňazov ročne a problémom bolo dohodnúť sa na mieste (okrem uvedených centier sa o toto právo uchádzalo aj Džingodži) ordinácie duchovných. Tieto rozpory musel ediktom vyriešiť cisár Daigo (897 - 930),¹⁰⁴ ale hlavný problém, teda či legitímnym strediskom ezoterického budhizmu má byť Kója alebo Tódži, pokračoval. Jeho viditeľným prejavom boli spory o vlastníctvo Kúkaiových spisov, v ktorých na svojej ceste po Číne zhrnul ezoterickú doktrínu a ktoré boli považované za najsvätejší poklad súdobého Šingonu. Patriarcha hory Kója odmietol spisy vrátiť opátovi Tódži, až sa ten musel obrátiť na cisára Udu, toho času už prebývajúcего v kláštore, ktorý svojim výnosom ustanovil, že spisy majú byť zverené do opátových rúk. Na to sa Mukú, opát hory Kója, vydal so spismi na útek, ale po jeho smrti bola skupina jeho verných nútená vrátiť tento poklad do Tódži, kde ostal po zvyšok obdobia Heian.¹⁰⁵

V desiatom storočí došlo v dôsledku rozvoja v poľnohospodárskej produkcii k zostreniu súperenia o súkromné vlastníctvo pôdy medzi provinciálnou a dvorskou šľachtou

¹⁰² Bližšie pozri: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 82 - 83.

¹⁰³ Bližšie: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 84.

¹⁰⁴ Edikt z roku 907 predstavoval kompromisné riešenie: Kója a Džingodži mali obe právo vysvätiť po troch, Tódži potom štyroch kňazov a každá z týchto vysvätených skupín by spadala do jurisdikcie príslušnej inštitúcie.

¹⁰⁵ Pozri: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 108.

a bohatými kláštorami. Aby sa menej významné rody dokázali ubrániť, postupovali niektoré zo svojich statkov alebo časť výnosov z pôdy mocnejším rodom či kláštorom.¹⁰⁶ Týmto spôsobom moc a bohatstvo budhistických siekt vzrastala a tým pádom sa stávali prirodzenými konkurentmi dvorskej šľachty z ekonomického a čoraz viac aj politického hľadiska. Napriek tomu ich obľuba a podpora zo strany aristokracie nepoľavovala a patologické príznaky spomenutého súperenia sa začali prejavovať až v ďalšom storočí. Medzitým ostávali vzťahy dvoranov a budhistických duchovných recipročne výhodné pre obe strany. Šingon a Tendai mohli vysväcovať väčší počet kňazov, ich projekty dotovala šľachta a štát, vykonávaním náboženských obradov pre vysoko postavené osobnosti rozširovali rady verných medzi heianskou elitou. Tá na druhej strane verila, že ezoterické rituály sú účinné v zabezpečení svetského úspechu a rôznych výhod už v tomto živote. Ich vzájomný vzťah sa zakladal na ochote budhistických duchovných odpovedať na potreby šľachty a prispôbovať sa spoločenskému ovzdušiu, dôsledkom čoho dochádzalo k čoraz väčšej aristokratizácii náboženských inštitúcií. Tendai a Šingon sa stali úzko spojené so šľachtickou vrstvou, ktorej členovia začali v radoch mníchov zaujímať vysoko postavené miesta a stávali sa vplyvnými klerikmi.¹⁰⁷

Prepojenie na aristokraciu v sekte Tendai veľmi zosilnelo najmä za Rjógena (912 - 985). Kňazovi sa podarilo ešte viac upevniť vzťahy s Fudžiwarovcami, ktorí v tej dobe už de facto získali vládu nad krajinou. Keď sa Rjógen po ničivom požiari na hore Hiei pustil do opravovania zdevastovaného chrámového komplexu, bol to práve jeho verný učeník, vysoko postavený dvoran Fudžiwara no Morosuke, ktorý mu prispel veľkou finančnou pomocou. Medzitým počet šľachticov a ich postavenie v radoch mníchov naďalej rástli. Napríklad Morosukeho syn, takisto Rjógenov učeník, stúpil nepredstaviteľne rýchlo v hierarchii sekty, dokonca úplne preskočil niektoré nižšie hodnosti a nakoniec sa po smrti svojho majstra stal veľkým opátom Enrjakudži. Čosi také bolo do tej doby úplne nevídané. Posilnením väzieb s aristokraciou živil Rjógen v Tendai ovzdušie protekcionárstva synov vznešených rodov, kde šľachtický pôvod a známosti zohrávali oveľa väčšiu úlohu než schopnosti alebo charakter.¹⁰⁸ Toto bol jeden z dôležitých faktorov, ktoré prispeli k úpadku heianského budhizmu.

Ako rástla moc kláštorov, čo stáli na čele rozsiahleho systému provinčných chrámov, ako nadobúdali ďalšie *šóeny* a s nimi spojené pracovné sily, dostal sa budhizmus nevyhnutne do situácie, kde nielenže dochádzalo k súpereniu medzi veľkými sektami, ale sa najmä

¹⁰⁶ Bližšie: VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 115.

¹⁰⁷ Pozri: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 85.

¹⁰⁸ Pozri: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 87 - 88.

vyhrocovali vzťahy medzi frakciami v rámci siekt. Hoci k štiepeniu budhistických organizácií dochádzalo z dôvodov rozporov ohľadom doktríny či túžbe po väčšej prestíži, ich súperenie bolo v zásade prirodzeným dôsledkom samotnej inštitucionálnej expanzie, kde v prostredí bez ekonomického rastu mohol akýkoľvek zisk byť dosiahnutý len na úkor druhých.¹⁰⁹ Chrámové centrá sa sporili o následníctvo v rámci danej duchovnej tradície, držbu vzácných relikvií a rozličné právomoci. Ich nepriateľstvo sa vyhrotilo do tej miery, že sa začali vyzbrojovať a udržiavať vlastné chrámové armády, ktoré využívali na ochranu svojich záujmov a vybavovanie si vzájomných účtov.

Tieto mníšske vojská *sóhei*, zložené z tisícov kláštorných poddaných a nižších mníchov, slúžili nielen na boj medzi samotnými kláštorami, ale od konca 11. storočia boli čoraz častejšie používané na podporovanie požiadaviek smerovaných na ústrednú vládu. V roku 1093 prvýkrát pritiahli ozbrojení mnísi do Kjóta, aby vyjadrili svoju nespokojnosť s niektorými excisárovými opatreniami. V nasledujúcom storočí bolo zaznamenaných viac než šesťdesiat prípadov, keď mníšske oddiely demonštratívne vstúpili do hlavného mesta. Poverčivým dvoranom naháňali strach nielen zbraňami, ale aj „zástavami s posvätnými symbolmi a prenosnými svätyňami, ktoré si nosili so sebou, aby sa zaštitili ich mystickou silou.“¹¹⁰ Medzi obľúbenú agendu, ktorú si kláštory pomocou mníšskych vojsk na vláde vydobýjali, patrilo udelenie lukratívnych miest dvorských duchovných alebo priznanie nároku na nejaký vrchnostenský statok.¹¹¹ Toto správanie dokladuje, aký vplyv a s ním spojené sebavedomie získali veľké chrámy ako Kófukudži, Enrjakudži a Ondžódži. Stali sa z nich mocné a nezávislé inštitúcie, čo opakovane a bez okolkov narušovali pokoj hlavného mesta a nadobúdali bohatstvo na úkor dvora, čím šľachte a panovníkom zaiste komplikovali život.¹¹²

Spomedzi nich sa svojimi výčinmi preslávilo najmä Enrjakudži, ktoré využívalo svoju blízkosť ku Kjótu, aby pravidelne vyvíjalo tlak na vládu. Raz si mnísi z Enrjakudži požičali posvätný symbol božstva *kami* zo svätyne na úpäť hory Hiei a toto v nosidlách položili na rušnú križovatku pred palácom. Keďže sa božstva nikto neodvažoval dotknúť, život v tej časti mesta jednoducho ustal, až kým neboli splnené požiadavky mníchov a tí spokojne odtiahli preč aj s nosidlami.¹¹³

Duchovný úpadok veľkých chrámových inštitúcií a správanie mníchov v spojení so všeobecným úpadkom systému *ricurjó* desilo a znepokojovalo aristokraciu. Preto sa

¹⁰⁹ Bližšie: TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 118 - 119.

¹¹⁰ VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 128.

¹¹¹ Bližšie pozri: VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 50.

¹¹² Pozri: TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 105.

¹¹³ Bližšie pozri: VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 51.

v šľachtických vrstvách stávalo čoraz populárnejšie eschatologické učenie o ére *mappó*, čiže úpadku budhistického zákona, ktorý sa mal údajne začať od polovice jedenásteho storočia. S pocitom beznádeje a sklamaní zo súdobých inštitúcií rástla aj obľuba učenia o Čistej zemi budhu Amidu, čiže amidizmu. Šľachta sa začala odvracať od doktrinálneho základu, na ktorom stál Saičóov Tendai, a namiesto snahy dosiahnuť budhovstvo na tomto svete cez ezoterické praktiky sa začala viac zaujímať o život po živote v Amidovom raji.

Hoci budha Amida a jeho Čistá zem boli súčasťou učenia narských škôl a v japonskom náboženskom kontexte sa vyskytovali viac-menej od príchodu budhizmu do krajiny, skutočný vplyv a popularitu medzi aristokratmi tieto pojmy nadobudli až v polovici 10. storočia, keď moc fudžiwarovských regentov vrcholila a štátny systém bol neodvratne na ceste k úpadku, čo bolo možno interpretovať ako nástup éry *mappó*. Pozornosť šľachty k amidizmu paradoxne pripútal mních Kúja, známy svojou prácou medzi ľudovými vrstvami, pre ktorú ho neskôr volali „patriarcha *nembucu*“, podľa rovnomennej praktiky vyzývania Amidovho mena, čo ako prvý vyniesol za múry kláštorov a rozšíril vo všetkých spoločenských vrstvách.¹¹⁴ Mnisi siekt Tendai a Šingon sa zdráhali chodiť medzi ľuďmi a preto nikdy nemohli zmeniť výsostne elitný charakter svojho náboženstva, takže z tohto hľadiska môžeme vnímať Kújovu činnosť ako priekopnícku. Aj on si však musel uvedomovať, že bez šľachtickej podpory nenaplní svoje veľké duchovné dielo a, aby si otvoril dvere medzi vyššie vrstvy, dal sa nakoniec oficiálne vysvätiť na hore Hiei za kňaza.

Na rozdiel od minulosti nebola pre tento nový smer, ktorý bol zatiaľ len súčasťou širokospektrálnych praktík sekty Tendai, už vďaka politickému a spoločenskému ovzdušiu potrebná podpora osoby cisára, väčší význam mala obľuba u regentov z rodu Fudžiwara alebo excisárov, ktorí v tej dobe mali na rozdiel od panovníka reálnu moc. Práve oni si mohli dovoliť dávať svoju zbožnosť okázalo najavo. V Kújovom prípade to boli minister zľava Fudžiwara no Sanejori, s ktorým sa zoznámil po svojom vysvätení, keď sa začal viacej stýkať s vrchnosťou. Na oficiálnom zasvätení Sútry vznešenej dokonalosti rozumu (*Hannjaharamitta*)¹¹⁵ v roku 963, čo bolo jednou z jeho najvýznamnejších duchovných zásluh, sa medzi ním a Sanejorim vytvorila karmická spriaznenosť. Sanejoriho brat, veľký poradca Moródži, bol takisto v kontakte s Kújom a stal sa jeho patrónom „na tomto i ďalšom svete.“¹¹⁶

¹¹⁴ Pozri: YUISHIN Itō. **Kūya**. In KASHIWARA, Yusen - SONODA, Koyu (eds.). *Shapers of Japanese buddhism*. Translated by Gaynor Sekimori, Tokyo: Kosei Publishing Co., 1994, s. 52.

¹¹⁵ Inak Pradžňápáramitá, išlo o označenie istého druhu mahájánových sútier.

¹¹⁶ YUISHIN Itō. **Kūya**. In KASHIWARA, Yusen - SONODA, Koyu (eds.). *Shapers of Japanese buddhism*. Translated by Gaynor Sekimori, Tokyo: Kosei Publishing Co., 1994, s. 57.

Jednoznačne najvýznamnejším proponentom amidizmu spomedzi fudžiwarovských regentov bol Mičinaga (966 - 1028), ktorého vebila aj poetka a dvorná dáma Akazome Emon (956 – 1041) v klasickom diele *Eiga monogatari*, kde ho prirovnáva hneď k dvom veľikánom japonského budhizmu, a síce mníchovi Kúkaiovi a veľkému patrónovi budhistickej viery princovi Šótokuovi, dokonca vyjadrila presvedčenie niektorých ľudí, že by regent mohol byť prevtelením jedného z nich, znovuzrodený, aby mohol budhizmus opäť prekvitať.¹¹⁷ Toto svedčí o veľkej podpore, ktorej sa budhizmus za Mičinagu tešil. V roku 1019 financoval v Kjóte amidistický rituál *góšó e*¹¹⁸, čo, berúc do úvahy extravagantný životný štýl dvoranov a okázalosť súdobých vyobrazení Amidovho príchodu na zem, nemohla byť lacná záležitosť.¹¹⁹ Obrad si zopakoval aj na smrteľnej posteli v chráme Hódžódži, ktorý oplýval krásami Amidovho raja a bol vybudovaný práve za týmto účelom.¹²⁰ Aj Mičinagov syn, regent Jorimiči (992 - 1074), sa pokúšal reprodukovat' Čistú zem už na tomto svete, a to v Bjódóine,¹²¹ chráme vzdialenom pár kilometrov od hlavného mesta.

Na tomto mieste môžeme spomenúť ešte jedného mnícha oddaného Amidovi, ktorý bol v úzkom kontakte s Kjótskou vládnuou vrstvou, Eikana¹²² (1033 - 1111). Odchovanec narskej školy Sanron, získal si podporu rodu Fudžiwara a často kázal na cisárskom dvore. Podobne ako Kúkai a iní veľkí duchovní pred Eikanom trpel aj on značnou rozorvanosťou medzi svetskými záväzkami súvisiacimi s jeho spoločenským životom na dvore, resp. povinnosťami vyplývajúcimi z jeho talentu a titulu vysoko postaveného duchovného v systéme štátneho budhizmu. Zrejme zo strachu, že zanedbáva hlbšie spirituálne poslanie sa v období svojej vrcholnej slávy rozhodol stiahnuť do ústrania v provinciách. Nasledujúcich desať rokov strávil ponorený v praktizovaní *nembucu*, ale nakoniec neodmietol ponuku kázať na dvore a prijal aj vymenovanie za správcu Tódaidži v roku 1100. O tri roky na to však na post rezignoval a obrátil sa opäť k neúnavnému odriekavaniu *nembucu*, pritom však ešte v hlavnom meste zorganizoval rituály *góšó e*.¹²³

¹¹⁷ Pozri: VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 70.

¹¹⁸ Inak tiež *mukae kó*, obrad imitujúci uvítanie Amidu a jeho zástup bódhisattvov pri smrteľnom lôžku veriaceho.

¹¹⁹ Pozri: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 127.

¹²⁰ Pozri: VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 73.

¹²¹ Bjódóin bol pôvodne letným sídlom Jorimičiho, ale v roku 1052 ho dal prestavať na chrám. Jeho najimpozantnejšou časťou je Hódódó – Fénixova sieň. Sieň je umiestnená na umelom ostrove uprostred jazierka, obsahuje sochu Amidu v nadživotnej veľkosti a celá pôsobí dojmom scény Amidovho zostupu na zem. Dopomáha k tomu odraz budovy na vodnej hladine, ktorý pripomína mnohopočetné siene v Čistej zemi, exteriér konštrukcie pripomínajúci pristávajúceho fénixa, interiér ozdobený maľbami členov Amidovho sprievodu a množstvo iných optických a priestorových efektov. – Bližšie: MASON, Penelope E. *History of Japanese Art*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2005, s. 143 – 145.

¹²² Inak nazývaný aj Jókan.

¹²³ Pozri: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 118.

Predtým než uzavriem túto kapitolu, vykresľujúcu obraz vzťahov budhistického kléru a heianskej spoločenskej elity, musím ešte pre úplnosť spomenúť niekoľko ďalších smerov, ktoré nezapadajú do konceptu štátneho budhizmu a náboženstva elity. Sú to jednak ľudové budhistické kulty, ktoré mali veľký význam pre širšie vrstvy obyvateľstva, menovite kulty bódhisattvov Kannon a Džizóa, budhu Mirokua,¹²⁴ synkretické hnutia a osobitý smer *šugendó*. Ich podpora bola skôr sporadická a závisela od individuálneho presvedčenia a iniciatívy dotyčného veriaceho než jednotnej štátnej politiky. Chýbala tu väzba na silnejšie náboženské osobnosti, ktoré sme pozorovali pri vyššie zmienených formách aristokratického budhizmu. Napriek tomu si aj tieto smery, nepatriace do štátom organizovaného náboženského aparátu, ale operujúce s pojmami a postavami z hlavného duchovného prúdu, získali obľubu u niektorých vplyvných jednotlivcov z radov dvorskej šľachty.

Zaujímavý je proces, ktorým prešlo *šugendó* vo vzťahu k spoločenským elitám. Z pôvodne nezávislého prírodného náboženstva horských askétov, spájajúceho prvky budhizmu, šintoizmu a taoizmu, po všetkých stránkach vzdialeného oficiálne praktikovaným formám budhizmu, sa stal inštitucionalizovaný smer a jeho predstavitelia nadobudli značné majetky. Pomohla im k tomu veľká popularita, ktorú si *šugendó* získalo na dvore, k jeho prívržencom patrili dokonca aj takí mocní excisári ako Širakawa a Gotoba. Vďaka konexiám si horskí muži *jamabuši* zabezpečili trvalé pozemkové príjmy a ich moc narástla natolko, že začali súperiť s vplyvnými klášťormi ako Kófukudži¹²⁵ o vlastníctvo poľnohospodárskych statkov. Tieto spory niekedy prerástlo až do otvorených bojov.¹²⁶

Vzťahy medzi budhistickými duchovnými a vládnuou vrstvou počas niekoľkých storočí, ktoré môžeme označiť za obdobie vrcholného japonského staroveku, do veľkej miery reflektovali náboženské zmýšľanie a duchovno-estetické cítenie spoločenskej elity, o ktorom sa obšírnejšie zmienim v nasledujúcej kapitole. Mali pomerne komplexný charakter, kde na jednej strane stáli duchovní s vlastnou náboženskou ale často aj politickou agendou a na strane druhej cisár s dvorskou šľachtou, ktorí v koncepte štátneho budhizmu videli cenný nástroj pre upevnenie moci, ale nemohli popri tom nebyť zasiahnutý jeho pôsobivou estetikou

---

¹²⁴ Kannon (Avalókitéšvara) je bódhisattvom súcitu. Džizó (Kšitigarbha) je ochrancom detí a záchrancom duší zatratených v pekle. Miroku (Maitréja) je budhom budúcnosti a nástupcom budhu Šákjamuniho v ére *mappó*, kedy sa má zjaviť na zemi a začať vyučovať *dharmu*. Ľudia verili v znovuzrodenie v jeho obdobe Čistej zeme – nebesiach Tušita. - Pozri: MASON, Penelope E. *History of Japanese Art*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2005, s. 394.

¹²⁵ Kófukudži, najväčší a najpozoruhodnejší narský chrám pred vystavaním Tódaidži, slúžil ako rodinná svätyňa Fudžiwarovcov, ktorí si zo sebou sťahovali už od dôb Asuky. Poslednýkrát ho premiestnili, keď sa dvor v roku 710 premiestnil do Nary, kde na jeho výstavbu dozeral Fudžiwara no Fuhito. Slúžil aj ako kláštorná univerzita a nemocnica.

¹²⁶ Pozri: TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 130.

a spirituálnou autoritou. Výsledkom koexistencie šľachty a duchovenstva v pomerne úzkom socio-kultúrnom priestore bola história vzťahov plná protirečení, v ktorej sa tieto dve na sebe závislé skupiny neraz dostávali do antagonistického postavenia.

Systém štátneho budhizmu poskytoval kňazom priestor a prostriedky na výkon svojho poslania, nie však platformu na šírenie vierouky medzi široké vrstvy. Časom sa navyše ukázal byť brzdou inovácie, svojou rigiditou, kontrolou a udržiavaním zvláštnej vrstvy kňazov – úradníkov stál v ceste novým formám budhizmu, ktoré sa v Japonsku začali presadzovať v období Heian. Ani on však nezabránil rastu bohatstva a moci veľkých kláštorov, ktoré sa stávali miestami korupcie a násilia a strojcami politických machinácií. Vládna kontrola totiž nepočítala s problémami, ktoré vyplynuli z účelnej a krátkozrakej legislatívy, čo mala zaplátať diery v systéme *ricurjó*, ani s obrovskou podporou náboženských inštitúcií aristokratmi, ktorá vyplývala z úzkych kontaktov medzi šľachtou a kňazmi.

Boli to však najmä väzby duchovných s vplyvnými mecenášmi, ktoré pomohli presadiť nové myšlienkové smery v budhizme a umožnili uchytiť sa novým sektám. Výmenou za podporu museli mnísi plniť želania vládnucej vrstvy v spirituálnej a kultúrno-estetickej oblasti. Mnohí z nich boli nútení viesť rozpoltený život, kde na jednej strane angažovanie sa v spoločenskom a kultúrnom dianí na dvore tvorilo predpoklad pre získanie podpory na ich náboženské projekty, ale na strane druhej odvádzať ich sily a pozornosť od duchovnej činnosti, takže často krát museli prechádzať tam a späť medzi dvoma veľmi odlišnými svetmi – okázalým svetom cisárskeho dvora a asketickým prostredím horských chrámov. Nie vždy bolo možné nastoliť harmonickú koexistenciu týchto svetov a preto dochádzalo aj ku kompromisom vynútených od náboženských vizionárov.

Heianská šľachta a budhistickí kňazi boli vrstvami ekonomicky, kultúrne a spoločensky previazanými, takže s úpadkom systému *ricurjó* a marginalizáciou vplyvu kjótskej aristokracie muselo duchovenstvo hľadať nové spôsoby vymedzenia sa zoči-voči následkom politických zmien a novej spoločenskej realite v krajine na sklonku éry Heian. Bola to éra výnimočná mierou interakcie medzi náboženskými predstaviteľmi a spoločenskou elitou v širšej duchovnej a kultúrnej oblasti, ale i v sfére každodenného života, poznamenaná rovnako zásahmi kléru do svetských záležitostí, ako aj miešaním sa aristokracie do sveta budhizmu.

III. Úloha budhizmu v spoločenskom, kultúrnom a duchovnom živote dvoranov

Heian bol obdobím, keď dvorská šľachta mala rozhodujúci politický a kultúrny vplyv a aj budhistické inštitúcie boli na vrchole svojej slávy. Bola to jedinečná éra v japonských dejinách, kde interakciou aristokracie s budhistickým klérom a princípmi, ktoré reprezentoval, došlo nielen k sformovaniu špecifickej spoločensko-politickej klímy, ale aj (a to je s odstupom storočí ešte významnejšie) k vytvoreniu unikátnej dvorskej kultúry, do značnej miery ovplyvnenej práve budhistickými myšlienkami. Prejavy tejto kultúry sa zhmotnili do podoby klasického japonského umenia, ktoré sa v priebehu vekov stalo vzorom a referenčnou reprezentáciou japonského duchovného cítenia a estetickej vnímavosti.

Medzi najoslavovanejšie príklady heianskej umeleckej produkcie patrí v japonskom i svetovom kontexte pozoruhodná tvorba ženských autoriek z radov aristokracie. Pre účely tejto práce som vybral diela dvoch z nich – romancu *Gendži monogatari*¹²⁷ od Murasaki Šikibu (978 - 1016) a zbierku čít, postrehov a komentárov o dvorskom živote *Makura no sóši*¹²⁸ od Sei Šónagon (roky neznáme). Obe dámy boli dobre oboznámené so životom na dvore a ich tvorba nám môže poslúžiť ako primárny zdroj poznatkov o myslení a zvykoch vtedajšej dvorskej šľachty. Zatiaľ čo druhá autorka takmer dokumentaristickým spôsobom zaznamenáva jednotlivé príhody z dvorského života a komentuje konanie šľachticov, prvá autorka rozpráva fiktívny príbeh idealizovaného aristokrata, avšak verne odráža prostredie, v ktorom sa tak dobre vyznala a vyobrazuje stelesnenie heianskej morálky, cítenia a estetiky v najskvelejšej a najreprezentatívnejšej podobe. Obe diela použijem na ilustráciu toho, ako boli zmienené aspekty myslenia v starovekom Japonsku ovplyvnené budhizmom.

Od osvojenia budhizmu v 6. storočí sa jeho význam v živote šľachty, ako aj jeho vnímanie najvyššími vrstvami spoločnosti, menil a vyvíjal. Budhizmus sa využíval ako ideologická zbraň pri vytváraní centralizovaného štátu a poslúžil aj ako nástroj v mocenskom boji vplyvných jamatských rodov. Neskôr sa kláštory aj jednotliví mnísi mohli tešiť z veľkej vládnej podpory, smerujúcej k ustanoveniu systému štátneho budhistického náboženstva, a

---

¹²⁷ Dokončenie „Príbehu princa Gendžiho“ z pera poetky, prozaičky a dvornej dámy Murasaki Šikibu, dokončené krátko po roku 1000, bolo triumfom vo vývoji prózy heianskej éry. Toto rozsiahle dielo s črtami psychologického románu vyobrazuje vtedajší svet, ako ho vnímali dvorania. Princ Gendži je stelesnením všetkých heianských ideálov: okúzľujúci milenec, nadaný básnik, majster kaligrafie, hudobník a tanečník s neprekonateľným vkusom. Ako čitatelia sledujeme jeho životný príbeh, v ktorom sa preplietajú spleť románikov a afér. *Gendži monogatari* je považovaný za jedno z najdokonalejších vyjadrení heianských dvorských estetických princípov.

¹²⁸ „Dôverné zošity“ reprezentujú zvyšok spektra klasických estetických princípov, ktoré chýbajú v Gendžim. Sei Šónagon tu s ľahkosťou a vtipom zaznamenáva anekdoty z dvorského života, vyjadruje svoje názory a spisuje rozličné zoznamy či aforizmy. Je to jedno z prvých diel žánru *zušicu*, čiže japonských čít.

takisto zo značnej priazne, čo im preukazovali zámožné rody. V každom prípade sa tieto prejavy odvíjali od vnútorného presvedčenia japonskej šľachty, v ktorom môžeme z diachronického hľadiska pozorovať posun v akceptácii budhizmu z pragmatického a estetického hľadiska až k jeho prijatiu z hľadiska duchovného presvedčenia.

V rámci duchovného náhľadu na budhizmus potom možno sledovať vývoj od prijímania jeho vonkajších prejavov a súvisiacich zvyklostí na základe poverčivosti a šintoistického cítenia až k snahe o hlbšie pochopenie ním hlásaných hodnôt a osobnejšie prežívanie náboženskej skúsenosti. Považujem za nutné podotknúť, že tieto presuny nikdy neboli úplné alebo výlučné a ponímanie budhizmu vždy ostávalo komplexným spojením vyššie zmienených prístupov, kde väčší dôraz na niektorý z nich súvisel nielen s procesom hlbšieho pochopenia náboženstva počas storočí jeho udomáčovania sa, ale aj s tým, aká konkrétna sekta alebo učenie boli v danej dobe v centre pozornosti dvora i širšej spoločenskej elity.

Budhizmus, predstavený Japoncom kórejskými vyslancami a imigrantmi, sa prezentoval ako cesta k bohatstvu a múdrosti pre tých, čo veria. Jednotlivci v ňom videli spôsob, ako sa chrániť proti chorobám a nešťastiu, vládri si ho cenili ako politický nástroj na upevnenie svojej moci. Takto ho vnímali aj vplyvné súperiace rody, v prvopočiatoch rozvoja budhizmu predovšetkým silný rod Soga, ktorý ho dokázal šikovne využiť koncom šiesteho a začiatkom siedmeho storočia proti svojim rivalom.¹²⁹ Hoci boli Soga v prevrate Taika nakoniec zosadení, myšlienka použitia budhizmu na dosiahnutie politických cieľov ich prežila a do značnej miery určovala ďalší vývoj v krajine.

Spolu s postupujúcou centralizáciou narastal význam budhizmu v tomto procese. Pohľad na budhizmus ako na ochrancu štátu nevznikol v Japonsku, bola to idea uplatňovaná už severnými čínskymi dynastiami. Japonským vládarom umožnila dostať pod kontrolu provinčné rody vo vzdialenejších kútoch ríše, kde nebolo jednoduché vydoberať si poslušnosť fyzickou silou. Namiesto vojenských posádok slúžili ako pobočky cisárskej moci chrámy a kláštory, ktoré presvedčaním a morálnym pôsobením pomáhali udržať poslušnosť miestnej šľachty.¹³⁰ To by sa ale bolo dosahovalo len veľmi ťažko, keby nebola na osobnej úrovni pociťovaná legitimita budhizmu ako nového a účinného náboženstva. Možno teda povedať, že v podpore budhizmu vládnuou vrstvou sa stretávala pragmatická rafinovanosť s vlastným duchovným presvedčením.

---

¹²⁹ Pozri: TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 58.

¹³⁰ Pozri: DAVID J. Lu. *Japan: A Documentary History. The Dawn of History to the Late Tokugawa Period*. Volume I. Armonk, New York: M. E. Sharpe, 1997, s. 47.

V ranom japonskom centralizovanom štáte sa však vnímali skôr jeho vonkajšie prejavy než samotná nábožensko-filozofická podstata, ktorá zaujímala len nepočetnú skupinu učeníých mníchov. „Pre vtedajšiu aristokraciu boli budhistické obrady pravdepodobne len obohatením zavedených magických praktík, používaných pri vzývaní domácich božstiev *kami*, a mahájánový panteón budhov a bódhisattvov bol prijatý nie ako protiklad *kami*, ale ako rozšírenie nadprirodzenej ochrany o ďalšie bytosti.“¹³¹ Z tohto dôvodu bolo prevzatie nového náboženstva jednoduchšie a aspekty budhistickej viery si rýchlejšie našli miesto v domácom zmýšľaní. Spomínaný trend sa v upravenej forme zachoval aj v ére hlbšieho pochopenia budhizmu a v nasledujúcich storočiach sa ešte vystupňoval vďaka doktrínam poznamenaným budhisticko-šintoistickým synkretizmom.

To, ako bol budhizmus spočiatku prijímaný mimo úzkej skupiny duchovných a intelektuálov, vytvorilo rámec pre jeho ponímanie v ďalších storočiach, akýsi odrazový mostík, ktorý možno použiť na kontrastovanie vývoja smerom k mysticismu a náboženskej filozofii, ale ktorého niektoré stránky ostali trvalou súčasťou súžitia japonskej šľachty s budhizmom. Ako som uviedol, sprvoti bol budhizmus vnímaný ako nová, účinná forma mágie na zabezpečenie bohatej úrody a prevenciu pohrôm, preto sa javil ako žiaduci prírastok do domácej kultúry. Okrem toho imponoval ľuďom svojimi hmotnými prejavmi – umeleckými divmi v sochárstve, maľbe a architektúre, dovezenými do Japonska.¹³² „So svojimi nádhernými rituálmi, vkusne zapísanými sútrami, ohromujúcimi chrámami a pagodami musel intenzívne zapôsobiť na cítenie Japoncov. Takto bol budhizmus najskôr pochopený z hľadiska formy než obsahu.“¹³³

Keď sa začali zamýšľať nad duchovnou podstatou, ktorá sa nachádzala pod povrchovou nádherou budhizmu, nemali Japonci zaťažko prijať ako pravdivé jeho základné premisy: že všetky veci sú pomínutelné, utrpenie je univerzálne a človek je bezmocnou obeťou svojho osudu. Ľudia v rozličných obdobiach považovali podobné vyhlásenia za platné, a tak nečudo, že ich jamatská, narská a heianská šľachta poľahky akceptovala formulované presvedčivou rečou budhizmu. Avšak najvýznamnejším faktorom, ktorý zapríčinil rýchle a nadšené prijatie nového náboženstva, bol jeho kontinentálny pôvod. Možno najsilnejším pocitom spojeným s budhizmom u predheianskej aristokracie bolo presvedčenie, že jeho vierouka a všetko s ňou spojené patrí medzi neodmysliteľné atribúty rozvinutej

---

¹³¹ VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 95.

¹³² Bližšie: VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 21.

¹³³ KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 47.

civilizácie.¹³⁴ Bola to táto súčasť kontinentálnej civilizácie, ktorá prispela ku kultúrnym výdobytkom v Kórei a Číne, čiže krajinách, ktoré dlho slúžili Japonsku za predobraz. Zdomácnenie budhizmu zapadalo do širšej kultúrnej snahy japonskej elity vyrovnat' sa čínskym vzorom, resp. vybudovať vlastnú civilizáciu, ktorá by sa mohla rovnať tej ich. Bol práve budhizmus, ktorého prostredníctvom si mnohé kontinentálne výdobytky našli svoju cestu na japonské ostrovy a do každodenného života ich lepšie situovaných obyvateľov.

Autorita budhistickej ideológie bola oficiálne ukotvená v Ústave sedemnástich článkov, ktorej autorstvo sa prisudzuje princovi Šótokuovi. „Doporučuje uchýliť sa k Budhovi ako k najvyššiemu sudcovi, ale pritom nespochybňuje najvyššiu autoritu náboženskej povahy, ktorá náleží cisárovi. V systéme *ricurjó* existovali vedľa seba obe tieto autority a dvojznačnosť z toho vyplývajúca pretrvávala v priebehu celých dejín budhizmu v Japonsku a hľadanie *modu vivendi* oboch týchto náboženských autorít tvorí výrazný rys japonského budhizmu.“¹³⁵

Dôležitosť budhizmu v živote aristokracie narastala. Veľmi dobrým, i keď možno až krajným, príkladom je zmýšľanie cisára Šómua, presvedčeného veriaceho a vladára s najväčšími zásluhami za budovanie štátneho budhizmu. Na rozdiel od mnohých predchodcov podriaďoval politiku svojej viere a nie naopak, čo do značnej miery ovplyvňovalo spôsob jeho vládnutia. Dennodenné utrpenie poddaných si vykladal ako dôsledok vlastnej neschopnosti ako panovníka a snažil sa s tým vyrovnat' snahou byť tak cnostným, ako len bolo možné. Keď epidémia kiahní zachvátila krajinu v tridsiatych rokoch 8. storočia, nariadil recitovanie posvätných textov na dvore a v provinciách a dal inštrukcie na stavbu ďalších náboženských stavieb. Vďaka týmto opatreniam malo nasledovať priaznivé počasie a dobrá úroda.¹³⁶ Prepisovanie sútier, budovanie chrámov, pagôd, provinčných kláštorov, stavba sôch budhov a bódhisattvov patrili medzi hlavné spôsoby, ktorými sa panovníci snažili zabezpečiť blaho krajiny a svojho rodu.

Táto nadmerná podpora viery a budhistickej inštitúcie však, ako som uviedol v predošlej kapitole, paradoxne prispela k úpadku budhizmu ako takého. Narská vládnuca vrstva si uvedomovala, že v záujme zachovania sily štátu a svojho postavenia sa bude musieť vymaniť spod vplyvu čoraz viac skorumpovaných a dekadentných narských škôl, čo vyústilo v presťahovanie hlavného mesta do Heian-kjó. Ale hoci bola šľachta rozčarovaná z úpadku a korupcie narských škôl, v žiadnom prípade nestratila vieru v budhizmus. V tejto fáze už

---

¹³⁴ Pozri: VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 22.

¹³⁵ VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 26.

¹³⁶ Pozri: TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 73.

„pre Japoncov nebolo možné žiť a naďalej sa kultúrne, či spirituálne rozvíjať bez budhizmu.“ Na miesto skazených prvkov náboženskej reality mali nastúpiť nové formy, privezené od zriedla budhizmu - Číny, vhodné pre nadchádzajúcu „éru mieru a pokoja“. ¹³⁷ Nemalo nimi byť nič iné, než Saičóov Tendai a Kúkaiov Šingon.

Budhizmus sa vyvíjal po stránke formálnej i doktrinálnej, ale počas celého obdobia vrcholného staroveku ostával ideológiou, ktorá „najlepšie vystihovala životné postoje a pocity heianskej šľachty“. ¹³⁸ Historické dianie menilo ladenie tejto ideológie, takže zatiaľ čo v období rozkvetu heianskej kultúry viedli v obľúbenosti esteticky pôsobivé formy ezoterického budhizmu, počas spoločenského úpadku ku koncu éry Heian sa presadili skôr eschatologické učenia o nástupe éry *mappó* a mesianistické prúdy, ktoré sľubovali znovuzrodenie v jednej z budhistických „čistých zemí.“ Spoločenské dianie ovplyvňovalo vývoj budhizmu a ten zas pôsobil na myslenie ľudí a rozhodnutia vládcov a štátnikov.

Aj výber vhodného miesta pre nové sídlo cisárskeho dvora po odchode z Nary bol ovplyvnený budhistickým zmýšľaním, presnejšie povedané poverami naň naviazanými. Samotné miesto bolo zvolené podľa zásad čínskej geomancie a hore Hiei na severovýchod od neho, kde krátko predtým mních Saičó vybuďoval budhistickú svätyňu, sa prisudzoval obzvlášť veľký význam, a síce ako ochrannému štítu proti pôsobeniu zlých duchov a iných negatívnych síl. ¹³⁹ Neskoršie vybudovaný chrámový komplex musel tento dojem ešte umocniť.

Napriek tomu, že podobné povery boli hlboko zakorenené v heianskej mentalite, nová éra mala zo sebou prvýkrát priniesť hlbšie preniknutie do tajov budhistického učenia laikmi, čomu do veľkej miery prispela lepšia zrozumiteľnosť nových siekt a niektoré ich špecifické charakteristiky, čo ich odlišovali od skostnatených tradícií narských škôl. Prijatie budhizmu šľachtou bolo až do tejto doby motivované hlavne túžbou po materiálnych a politických výhodách, skutočnej spirituality v ňom bolo málo. Na druhej strane budhizmus predstavoval akúsi „čarovnú záhradu“, ¹⁴⁰ ktorá stimulovala japonskú predstavivosť k väčšej kreativite vo všetkých oblastiach umeleckej tvorby, čo bol fenomén, ktorý počas éry Heian ešte zosilnel.

V tomto období, najmä počas vlády fudžiwarovských regentov, prekvitala japonská kultúra ako nikdy predtým. Od 9. do prvej polovice 12. storočia panoval v krajine nebyvalý mier, a tak mali šľachtici dostatok voľného času aj finančných prostriedkov venovať sa

---

¹³⁷ Pozri: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 48.

¹³⁸ VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 137.

¹³⁹ Pozri: VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 103.

¹⁴⁰ DAVID J. Lu. *Japan: A Documentary History. The Dawn of History to the Late Tokugawa Period*. Volume I. Armonk, New York: M. E. Sharpe, 1997, s. 47.

estetickým podnikom ako bolo písanie poézie, hra na tradičné hudobné nástroje *biwa* a *koto*, miešanie kadidiel a samozrejme náboženským aktivitám, vyžadujúcim určitú dávku vkusu a umeleckých schopností, ako prepisovanie budhistických sútier a príprava premyslených budhistických ceremónií.¹⁴¹

Sektou, ktorá kládla najväčší dôraz na estetickú pôsobivosť náboženskej praxe, bol Šingon. Keďže bolo jej učenie podľa Kúkaia tak hlboké, že sa vymykalo písomnému vyjadreniu, spoliehalo sa na odhalenie pravdy pomocou vizuálnych vnemov a špeciálnych formuliek. Úlohu náboženského umenia videl v schopnosti prehlbiť ľudskú vnímavosť až k duchovnému osvieteniu. Ceremoniály, ikonografia, rozličné rituálne pomôcky – to všetko malo napomáhať veriacemu na jeho duchovnej ceste. Kúkaiovo učenie v podstate odobrovalo tendenciu aristokratov klásť dôraz na majstrovské zvládnutie rôznych umeleckých odvetví a význam estetiky v živote.¹⁴² Najlepšie to vystihuje postoj Kúkaia k spoločensko-kultúrnym aktivitám – „aj také činnosti ako príprava čaju alebo skladanie básní v spoločnosti cisára a iných urodzených osôb pre neho boli istou formou náboženskej činnosti.“¹⁴³

Dôvody úspechu Šingonu na dvore i v širšej aristokratickej spoločnosti, ak pomineme výnimočné schopnosti a charizmu jej zakladateľa, úzko súvisia so zmýšľaním a zvyklosťami vtedajšej spoločenskej elity. Po prvé, heianská spoločnosť bola nesmierne rigidná, napriek snahe zaviesť v siedmom storočí konfuciánsky model udeľovania úradov na základe zásluh a kvalifikácie. Ustanovená vládnuca vrstva sa ťažko vzdávala svojich výsad a uzatvorením dvorskej spoločnosti v deviatom storočí zmizli aj nádeje nedostatočne urodzených osôb na vyššie miesta v štátnom aparáte. Podobne fixné postavenie mali aj budhovia a bódhisattvovia v šingonovom panteóne. Je zrejmé, že takáto hierarchizácia pôsobila na aristokratov spriaznene a vedeli sa tak s učením sekty ľahko stotožniť.¹⁴⁴

Po druhé, Šingon na rozdiel od narských škôl nevyžadoval úmorné štúdium posvätných textov a odborných komentárov, bol lákavejší, dokázal veriacich intenzívnejšie angažovať v svojich pôsobivých ceremóniách a tým pádom stimulovať k hlbšiemu duchovnému prežívaniu. Toto muselo byť v očiach veriacich ešte znásobené príslubom možnosti osvietenia už v tomto živote.¹⁴⁵ Ďalším nesporným lákadlom pre heianských dvoranov bol ezoterický charakter Šingonu. V zvládnutie jeho zložitých a časovo náročných praktík mohli okrem mníchov dúfať len majetní aristokrati, ktorí ako jediní oplývali

¹⁴¹ Pozri: MASON, Penelope E. *History of Japanese Art*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2005, s. 101.

¹⁴² Bližšie: TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 118.

¹⁴³ SONODA, Kōyū. **Kūkai**. In KASHIWARA, Yūsen - SONODA, Kōyū (eds.). *Shapers of Japanese buddhism*. Translated by Gaynor Sekimori, Tokyo: Kosei Publishing Co., 1994, s. 51.

¹⁴⁴ Pozri: VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 52.

¹⁴⁵ Pozri: TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 118.

dostatkom voľného času a finančných prostriedkov na to určených. Exkluzívny charakter si Šingon udržiaval aj spôsobom predávania znalostí, ktoré prebiehalo priamo z majstra na jeho učeníkov. Takto boli z procesu vylúčené široké vrstvy ľudí, čo mohli len obdivovať pôsobivé vonkajšie prejavy ezoterického budhizmu, ktorý si svoje tajomstvá nechával len pre zasvätených.¹⁴⁶

Avšak najpodstatnejším dôvodom, prečo si kjótska dvorská spoločnosť ezoterický budhizmus rýchlo obľúbila, bol v prvom rade jeho výnimočný umelecký pôvab, ktorý rozličnými formami stimuloval heianských aristokratov, „citlivo naladených na vnímanie krásy vo všetkých jej formách.“¹⁴⁷ Patrili medzi ne nielen samotné náboženské ceremónie, ale aj bohatá budhistická ikonografia, exotická sanskrtovej liturgia, použitie hudobných nástrojov, pestrofarebné maľby, nádherné kostýmy a dômyselné rituálne pomôcky. Všetko toto fascinovalo heianskú elitu, rozvíjalo jej predstavivosť a cibrilo jej estetické cítenie.¹⁴⁸ Pritom hudba a tanec ako súčasť náboženských rituálov neboli len nástrojmi na duchovnej ceste, ale slúžili aj na zábavu a potešenie, podobne ako to bolo s maľbami a ukážkami sochárskeho umenia v obytných komplexoch šľachticov.¹⁴⁹

Ezoterický budhizmus najmä v 9. a 10. storočí prenikol do všetkých aspektov života aristokracie. Jeho výlučnosť, krása a prísľub budhovstva už počas tohto života bol pre heianských dvoranov neodolateľný. Aj ostatné sekty, menovite Tendai, sa museli podrobiť tomuto trendu. Možno povedať, že bol ranoheianský budhizmus aj životný štýl spoločenskej elity ako taký úplne zachvátený ezoterizmom.¹⁵⁰ Tento tým pádom do značnej miery prispel k spirituálnym a estetickým základom heianskej kultúry, ktorá zas stanovila štandard v umeleckej produkcii počas nasledujúcich stáročí. V prvom rade nástup ezoterických siekt napomohol vzniku klasickej dvorskej literatúry, ako boli denníky *nikki* alebo väčšinou romantické príbehy *monogatari*, a to tým, že podnecoval prozaické vyjadrenie a „prisudzoval duchovný význam životnému štýlu a estetickému cíteniu autorov týchto denníkov a príbehov.“¹⁵¹

Okrem priameho vplyvu na starovekú literárnu, hudobnú a obrazovú produkciu mal v týchto oblastiach ezoterický budhizmus ešte iný, ďalekosiahlejší dopad, a síce ovplyvnil spôsob predávania tradičnej kultúry v neskoršom starovekom a stredovekom Japonsku. Spôsob, akým Kúkai a jeho učeníci šírili svoje učenie, bol veľmi osobný, vždy sa jednalo

¹⁴⁶ Pozri: VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 53.

¹⁴⁷ VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 52.

¹⁴⁸ Bližšie: HAKEDA, Yoshito S. *Kūkai – Major Works*. New York: Columbia University Press, 1972, s. 4.

¹⁴⁹ Pozri: TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 125

¹⁵⁰ Bližšie: VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 54.

¹⁵¹ TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 117.

o bezprostredný prenos znalostí z majstra na žiaka. Táto metóda sa v japonskom kultúrnom kontexte úspešne ujala a počas nasledujúcich vekov sa uplatňovala vo všetkých oblastiach vzdelávania, umenia i remesiel. V niektorých tradičných formách umenia sa uplatňuje dodnes.¹⁵²

Aby sme pochopili, aký zásadný význam mal Šingon v živote heianskej aristokracie, musíme si uvedomiť, ako zapadal do ich zmýšľania o kráse a etike. V ich ponímaní sa tieto dve kategórie, estetická a etická, zlučovali do jedinej cnosti. „Byť krásnym a vedieť oceniť krásu, čiže ovládať estetické štandardy dvorského života, znamenalo byť dobrým. ... Ovládanie týchto štandardov sa považovalo za dôkaz duchovnej cnosti, dobrej karmy, prísľubu vykúpenia.“¹⁵³ Kultivovanosť a umelecká zdatnosť teda neboli len spôsobom, ako si zabezpečiť spoločenské uznanie alebo vysoké miesto v štátnej správe, ale ako dosiahnuť najvyššie náboženské naplnenie. Vidíme, že ezoterický kánon vynikajúco zapadal do tejto životnej filozofie.

Vzostup sekty Šingon a rozšírenie ezoterizmu ale určite neznamenal len estetický a kultúrny prínos japonskej civilizácii. Ako som naznačoval v úvode kapitoly, heianská aristokracia na rozdiel od svojich predchodcov smerovala k dospelejším prežívaniu náboženstva a preniknutiu do spirituálneho aspektu budhizmu. Aj keď ezoterická okázalosť na prvý pohľad nenaznačuje, že by malo dôjsť k hlbšiemu pochopeniu budhistického učenia a odpútania sa od prílišného zameriavania sa na jeho vonkajšie prejavy, Šingon vysielal odkaz o osobnej spáse, ktorý dopomáhal veriacemu vybudovať si zmysel pre duchovnú nádej i beznádej. „Na jednej strane podporoval snahy o dosiahnutie vykúpenia, na druhej strane poukazoval na jeho vzdialenosť a náročnosť. Toto podnecovalo veriacich k introspekcii, budovaniu zmyslu pre osobnú a náboženskú zodpovednosť a uvedomeniu si ťažoby osobnej karmy.“¹⁵⁴

Medzi nákladnými, ale v radoch šľachty veľmi obľúbenými spôsobmi, ako si vylepšiť svoj karmický profil, zaujímalo popredné miesto kopírovanie sútier. Historické pojednanie o dobe rozkvetu kultúry a moci fudžiwarovských regentov na cisárskom dvore, *Eiga monogatari*, nám poodhaľuje niektoré fakty ohľadom duchovného života šľachticov a na jednom mieste¹⁵⁵ sa dozvedáme o skupine znudených dvorných dám, ktoré si zaumienia vyhotoviť okázalý prepis Lotosovej sútry. Na prvý pohľad výsostne náboženské podujatie

---

¹⁵² Pozri: HAKEDA, Yoshito S. *Kūkai – Major Works*. New York: Columbia University Press, 1972, s. 5.

¹⁵³ TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 125.

¹⁵⁴ HAKEDA, Yoshito S. *Kūkai – Major Works*. New York: Columbia University Press, 1972, s. 6.

¹⁵⁵ Pozri: McCULLOUGH, Helen C. *Classical Japanese Prose: An Anthology*. Compiled and edited by. Stanford: Stanford University Press, 1990, s. 218.

naberá charakter súťaže, v ktorej sa dámy predhávajú, ktorá z nich priláka významnejších sponzorov, zabezpečí vzácne suroviny či preukáže svoju zdatnosť v kaligrafii, a celé to prerastá do veľkej spoločenskej udalosti.

Podobné aktivity neboli zďaleka ojedinelé, lebo výroba sútier zohrávala významnú úlohu v budhistickom umení počas celej éry Heian. Oficiálny úrad, ktorý dozeral na ich kopírovanie, sídlil priamo v cisárskom paláci a v kláštorech v Nare a v okolí Kjóta boli ateliéry určené na túto činnosť. Získavanie spirituálnych zásluh prepisovaním sútier patrilo k bežným voľnočasovým aktivitám heianskeho aristokrata a s obzvlášť veľkou obľubou sa tomu venovali práve dvorné dámy, ktoré si takto mohli vylepšovať svoje kaligrafické zručnosti.¹⁵⁶

Jedno nádherné vyhotovenie Lotosovej sútry za dochovalo z neskoršieho Heianu, kedy rodina Tairovcov vytvorila bohato zdobenú sadu tridsiatich troch zvitkov Lotosovej sútry samotnej a štyroch ďalších budhistických textov. Kaligrafia bola prevedená zlatým a strieborným tušom na ozdobnom papieri a tairovské dámy navyše dielo obohatili o prepracované titulné ilustrácie. Narozdiel od raného Heianu, keď sa šľachticné realizovali najmä písaním romancí, bola neskoršia doba *insei*¹⁵⁷ charakteristická skôr ich väčším záujmom o maľbu.¹⁵⁸ Táto dochovaná pamiatka ako aj úryvok z *Eiga monogatari* okrem iného svedčia o veľkom význame Lotosovej sútry v duchovnom živote šľachty. Uctievaná a prepisovaná bola už celé storočia pred dobou vyhotovenia tairovského diela, ale obľuba tohto populárneho náboženského textu výrazne vzrástla so vzostupom sekty Tendai, pretože práve ju si Saičó zvolil za základné východisko svojho učenia.

Lotosová sútra bola často prepisovaná aj kvôli spirituálnemu prospechu pre zosnulých - verilo sa totiž, že zásluhy živých boli takto prenositeľné na mŕtvych. Proces prepisovania vyžadoval množstvo pisárov a veľkú sumu peňazí. Zväčša bolo prepisovaných sútier niekoľko v rámci akejsi sady, napríklad Lotosová alebo Amidova sútra spolu so Sútrou rozjímania nad pôvodom mysle (*Šindžikangjó*). Výsledné diela sa takisto používali ako texty na predčítanie počas recitácií sútier, ale čoraz častejšie sa zhotovovali aj kvôli spomienkovým slávnostiam.¹⁵⁹ O jednej takejto slávnosti píše Sei Šónagon: „Vždy desiateho v každom mesiaci dávala Jej Výsosť čítať sútry a venovala ich opisy a zobrazenia budhov na pamiatku zosnulého pána kancelára. Desiateho dňa deviateho mesiaca usporiadala obrad v miestnosti

---

¹⁵⁶ Bližšie: MASON, Penelope E. *History of Japanese Art*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2005, s. 157.

¹⁵⁷ Obdobie poznamenané vládou excisárov z kláštora, tradíciou, ktorú začal Širakawa v roku 1086 a viac-menej pokračovala až do konca éry Heian.

¹⁵⁸ Pozri: MASON, Penelope E. *History of Japanese Art*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2005, s. 103.

¹⁵⁹ Pozri: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 96.

úradu cisárovný. Zúčastnilo sa ho veľmi veľa hodnostárov a dvoranov. Prednášal Seihan a podal svoj výklad tak dojímavý, že plakali aj všetky mladé dievčatá, inak neoplývajúce obzvlášť hlbokými citmi. Po skončení obradu, keď páni popíjali a recitovali básne, pán vrchný komorník Tadanobu predniesol čínske verše ... Bolo to vskutku veľmi dôstojné.“¹⁶⁰

Vidíme, že budhistické sútry boli v centre záujmu šľachty počas náboženských slávností a spolu s rozličnými umeleckými dielami budhistického charakteru predstavovali ideálne „obety.“ Z úryvku vyplýva, že sa náboženské ceremónie odohrávali nielen v priestoroch chrámov, ale aj priamo v obydliach šľachticov alebo iných priestoroch primárne určených na iné než náboženské účely, ako spomenutá miestnosť úradu cisárovný. Takisto si môžeme povšimnúť, že budhistické slávnosti boli spájané so svetskými podnikmi, keďže sa po ich skončení zhromaždení dvorania mohli oddávať príjemnejším aspektom spoločenského života. Pamätne slávnosti pre významné osoby navyše organizovali osoby z najvyšších miest heianskeho spoločenského rebríčka a tieto ceremónie sa stávali lákadlom pre početný zástup šľachticov a boli zrejme aj stredobodom spoločenského diania.

Niekedy boli sútry opisované výhradne za účelom obradného pochovávania. Takéto sútry boli umiestnené do medených alebo hlinených puzdier a zakopané v takzvaných sútrových mohylách. Dôvody, prečo sa tak činilo boli rozličné, od snahy zabezpečiť si týmto prejavom zbožnosti osobné blaho, dobré postavenie v budúcom živote, znovuzrodenie v čistej zemi jedného z budhov alebo bódhisattvov, konečnú spásu všetkých živých bytostí, až k úmyslu zachovať budhistický zákon pre budúce generácie. Praktika to bola populárna najmä v prostrednom a neskoršom období Heian a k významným aristokratom, ktorý dávali pochovávať sútry, patrili aj Fudžiwara no Mičinaga.¹⁶¹ Náklady na zhotovenie sútier, ako aj na samotnú ceremóniu museli byť nezanedbateľné, pritom však predstavovali len časť výdavkov aristokracie na podporu budhizmu a jeho praktikovanie.

Nie všetci boli spokojní s takýmto stavom vecí. Z radov konfuciánskych učencov sa ozývali hlasy, ktoré napádali okázalý životný štýl aristokracie na heianskom dvore i v provinciách, integrálnou súčasťou ktorého boli nákladné budhistické ceremónie. Jeden z nich, štátnik Mijoši Kijocura (848-919), v stati adresovanej cisárovi Daigovi nabáda k prehodnoteniu národných priorít,¹⁶² čo zahŕňa zrieknutie sa zaužívaných budhistických

---

¹⁶⁰ ŠÓNAGON, Sei. *Zápisky z volných chvíľ*. Z japonského originálu preložil Miroslav Novák. – Praha: Odeon, 1984. s. 104.

¹⁶¹ Bližšie: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 97.

¹⁶² Pozri: LU, J. David. *Japan: A Documentary History. The Dawn of History to the Late Tokugawa Period*. Volume I. Armonk, New York: M. E. Sharpe, 1997, s. 62.

praktík. Kijocura obviňuje nekontrolovanú podporu budhizmu a drahé náboženské zvyklosti zo žmýkania štátneho i súkromných rozpočtov.

Keď opomenieme rozličné formy darov chrámom a kláštorom, najvýznačnejšiu časť výdajov na náboženstvo tvorili obrady na pamiatku zosnulých resp. uzmierenie mŕtvych. Kijocura popisuje, do akej krajnosti zachádzalo dodržiavanie týchto zvyklostí u veriacich: „A takisto musia byť ustanovené pravidlá ohľadom spomienkových slávností a pohrebných výdavkov, ktoré by boli konzistentné s postavením dotýčnych ľudí. ... V dnešnej dobe smútiace rodiny podstupujú série kázní (vedené budhistickými kňazmi) o dĺžke sedemdesiatšedem dní a budhistické ceremónie počas výročí. Ľudia mrhajú majetkom na honosné dary pre mŕtvych. ... Aby mohli zaplatiť [za obetné dary a poplatky, ktoré dostávajú mnísi], niektorí musia prenajať alebo predať dom, v ktorom žijú.“¹⁶³ Môžeme si len domýšľať, aká bola nádhera a opulentnosť obradov, ktoré sa konali na dvore. Tieto síce len ťažko mohli zruinovať aristokratov, ale určite predstavovali nesmiernu záťaž pre rodové alebo štátne financie, najväčšiu ťarchu ktorej niesol poddaný ľud v provinciách.

K najbežnejším prejavom zbožnosti u heianskej šľachty (ak opomenieme šintoistické zvyklosti) patrili účasť na čítaní sútier, počúvanie náboženských kázní a návštevy budhistických chrámov. Murasaki Šikibu na viacerých miestach vo svojej romanci spomína recitácie sútier, z čoho celkom jasne vyplýva, že tvorili integrálnu súčasť života aristokracie. Mnísi boli povolávaní na predčítavanie sútier pri rozličných príležitostiach, mohlo sa jednať o pravidelné čítania, ktoré sa opakovali každého pol roka alebo o akciu zvolanú z momentálneho popudu nejakého dvorana. V *Gendži monogatari* je napríklad pasáž, kde princ Gendži zrejme z nedostatku iného zamestnania okrem súkromných hodín s učencami, skladania čínskej poézie a zúčastňovania sa na rýmovacích súťažiach, dá usporiadať niekoľko neplánovaných čítaní posvätných textov.¹⁶⁴

Prednes sútier bol asi najčastejšie spájaný s rôznymi výročnými a pamätnými príležitosťami. Princ Gendži si po návrate z exilu a rehabilitácii svojej povesti vezme na starosť usporiadať čítanie sútier na pamiatku svojho otca, zosnulého cisára. Dá si záležať, aby podujatie celebroidali len tí najstarší a najerudovanejší mnísi. O slávnosti sa šíria obdivné reči po celom dvore.¹⁶⁵ Pôsobivo pôsobí opis slávnostného prednesu Lotosovej sútry, ktorý cisárova družka Fudžicubo v inom roku naplánuje na výročie smrti bývalého cisára po

¹⁶³ LU, J. David. *Japan: A Documentary History. The Dawn of History to the Late Tokugawa Period*. Volume I. Armonk, New York: M. E. Sharpe, 1997, s. 66.

¹⁶⁴ Pozri: SHIKIBU, Murasaki: *The tale of Genji*. Translated with an introduction by Edward G. Seidensticker, New York: Alfred A. Knopf 2004, s. 209.

¹⁶⁵ Pozri: SHIKIBU, Murasaki: *The tale of Genji*. Translated with an introduction by Edward G. Seidensticker, New York: Alfred A. Knopf 2004, s. 295.

spomienkovej ceremónii: „Všetky detaily boli dokonalosť sama, zvitky, čo mali byť zasvätené ..., nefritové ihlice, ozdoby z jemného hodvábu, brokátové obaly. ... Vence a kvetiny, súkno na nádherne vyrezávaných pultoch – neprekonali by ich ani v raji. Čítanie prvý deň bolo venované jej otcovi, zosnulému cisárovi, druhý deň jej matke, cisárovnej, a tretí deň jej manželovi. Tretí deň priniesol vyvrcholenie v podobe čítania piateho zvitku. Vysokopostavení dvorania sa zišli vo veľkých počtoch, hoci vedeli, že dominantná frakcia na dvore by s tým nesúhlasila. Prednášajúci bol zvolený obzvlášť starostlivo ... [napokon] princovia odovzdali obetiny...“¹⁶⁶

Vidíme, že podobným ceremóniám prikladali heianskí dvorania veľký význam a tieto sa stávali aj reprezentáciou vkusu a schopností ľudí, ktorí mali na starosti ich organizáciu. Ani im sa však nevyhli dvorské intrigy, ako vidíme z odmietnutia ceremónie v texte spomenutou frakciou. Napriek tomu slávnosti pôsobia dojemom, že priťahovali úprimné estetické a duchovné zaujatie aristokratov. Najlepšie vystihuje vzťah súdobého dvorana k slávnostnému predčítavaniu sútier¹⁶⁷ obdivná zmienka Sei Šónagon: „Čo je skvelé; prednášanie Pávej sútry. Ochranné obrady, tiež keď sú v mene Piatich vznešených“. „...Ochranný obrad v mene Vznešenej a víťaznej Budhovej hlavy. Jarné a jesenné čítanie sútier v paláci. Čítanie sútier počas obradu za zachovanie pokoja a mieru.“¹⁶⁸ Sei Šónagon vymenúva viacero výnimočných náboženských aj sekulárnych záležitostí ceremoniálneho charakteru, ale čítanie sútier medzi nimi zaujíma prominentné miesto.

Heianskí dvorania sa často zúčastňovali na kázňach v chrámoch v okolí hlavného mesta a budhistickí kňazi na druhej strane boli skoro neustále prítomní na dvore. Okrem rozličných rituálov, predčítavania sútier a kázní prichádzali prednášať na náboženské témy alebo sa zapájali do diskusií ohľadom doktríny. Dochovalo sa množstvo príkladov prítomnosti významných hláv budhistických chrámov a ich činnosti na dvore. Dóšó, kňaz sekty Šingon a budúci hlavný kňaz chrámu Kórjúdži, bol v roku 830 pozvaný do cisárskeho paláca, aby celebrol obrad pokánia prednesom mien budhov. Enčin, významný budhistický dejateľ a piaty opát Enrjakudži, často kázal a slúžil obrady na dvore.¹⁶⁹ Rjógen, obnoviteľ chrámového komplexu na hore Hiei v roku 963 porazil Hózóa z Tódaidži v debate, ktorá sa

¹⁶⁶ SHIKIBU, Murasaki: *The tale of Genji*. Translated with an introduction by Edward G. Seidensticker, New York: Alfred A. Knopf 2004, s. 204

¹⁶⁷ Mjó-ó. Ich požehnanie sa vyhľadávalo pri výnimočných príležitostiach, ako napríklad začiatok novej vlády.

¹⁶⁸ ŠÓNAGON, Sei. *Zápisky z volných chvíľ*. Z japonského originálu preložil Miroslav Novák. – Praha: Odeon, 1984. s. 189.

¹⁶⁹ Pozri: ŌKUWA, Hitoshi. **Brief biographies**. In KASHIWARA, Yusen - SONODA, Koyu (eds.). *Shapers of Japanese buddhism*. Translated by Gaynor Sekimori, Tokyo: Kosei Publishing Co., 1994, s. 258.

konala v cisárskom paláci.¹⁷⁰ Toto je len ilustrácia hŕstkou najreprezentatívnejších osobností heianského budhizmu pri udalostiach historického významu. Môžeme si domyslieť, koľko dnes už bezmenných mníchov muselo prejsť bránami paláca, koľko ich kázalo a slúžilo omše v hlavnom meste, ako utvárali každodenný život na dvore a ovplyvňovali myslenie aristokratov.

Zaujímavý je postreh Sei Šónagon ohľadom zvyklostí šľachticov a funkcionárov na kázňach: „Takí komorníci na odpočinku ... v porovnaní s rokmi, keď boli v službe, majú veľa voľného času a zdá sa, že pociťujú akúsi prázdnotu. Prídu si teda raz-dvakrát vypočuť sútry a hneď dostanú chuť ísť vždy tam, kde niekto podáva výklad. Aj v horúcom lete tam vraj posedávajú v tenkých farebných odevoch... Prídu skoro, pohovoria si s kazateľom, všímajú si aj kočiare, v ktorých prichádzajú dámy, je vidieť, že sa zaujímajú o všetko. Niekedy sa stretnú dvaja, čo sa dlho nevideli, ... rozprávajú sa a pokyvujú. ... Roztvoria vejáre a zakryjú si ústa, aby nebolo vidieť, že sa смеjú. Pohupujú krásne vypracovanými ružencami... obzerajú sa na všetky strany, zhovárajú sa o prednostiach a nedostatkoch kočiarov, porovnávajú, aký sa u koho konal obrad ... a vôbec nepočúvajú výklad, ktorý sa práve koná.“¹⁷¹

Ako vidno, zúčastňovanie sa na náboženských podujatiach bolo dobrým spôsobom, ako znudení šľachtici alebo funkcionári vo výslužbe mohli vyplniť svoj voľný čas. Ku kázni sa stavali nielen ako k duchovnej, ale aj ako k spoločenskej udalosti, kedy mali príležitosť stretnúť a porozprávať sa so starými známymi. Náplň obradu alebo výkladu sa v takom prípade mohla vytratiť a stať sa formálnym ospravedlnením pre socializáciu a výmenu najnovších klebiet. Sei Šónagon pokračuje: „... chvíľu potom, čo výklad začal, zastaví kočiar, dokonca s malým sprievodom a tí, čo vystúpia, majú na sebe plášte a nohavice ľahšie než krídla cikády... potom vstúpia dovnútra traja - štyria štíhli mladíci a rovnaký počet zo sprievodu, ...usadia sa až pri pódiu, zľahka preberajú ruženec a počúvajú so sklopenými očami. Aj kazateľ sa asi cíti poctený a začne prednášať tak, aby sa o ňom zmienili vo vznešenej spoločnosti. ... Keď ešte pred záverečným klaňaním tí mladí šľachtici vo vhodnej chvíli odchádzajú a zahľadia sa ku kočiarom s dámami, každého zaujíma, čo si asi medzi sebou rozprávajú.“¹⁷²

Úryvok trefne ilustruje vzťah dvoranov k pobožnostiam. Kázeň bola pre mladých aristokratov dobrou príležitosťou predviesť módné oblečenie poukazujúce na dobrý vkus

¹⁷⁰ Pozri: ŌKUWA, Hitoshi. **Brief biographies**. In KASHIWARA, Yusen - SONODA, Koyu (eds.). *Shapers of Japanese buddhism*. Translated by Gaynor Sekimori, Tokyo: Kosei Publishing Co., 1994, s. 260.

¹⁷¹ ŠÓNAGON, Sei. *Zápisky z voľných chvíľ*. Z japonského originálu preložil Miroslav Novák. – Praha: Odeon, 1984, s. 31.

¹⁷² Ibid.

a takisto ukázať svoju zbožnosť. Ich ostentatívny príchod počas výkladu však skôr naruší priebeh kázne a rozptýli pozornosť veriacich, takže možno pochybovať o úprimnosti ich duchovných úmyslov. Účasť na takýchto podujatiach bola hlavne záležitosťou prestíže (pre mníchov aj veriacich), ktorá mala na dvore nesmiernu váhu. Správanie osôb figurujúcich v úryvku je celkom pochopiteľné, keď si uvedomíme, že sa pohybovali vo svete, kde prejavy vybraného vkusu a kultúrna i spirituálna rozhl'adenosť mohli zabezpečiť kariérny postup v štátnej či cirkevnej hierarchii oveľa ľahšie než reálne profesijné schopnosti.

Častá prítomnosť budhistických duchovných na cisárskom dvore a v domoch heianskej smotánky konkrétne a v živote aristokratov vo všeobecnosti vyplývala z dôležitej a do veľkej miery nezastupiteľnej úlohy mníchov, ktorá sa skladala z viacerých aspektov. V prvom rade naplňali spirituálne potreby šľachty, ktorá potrebovala filozofický rámec, cez ktorý by dokázala chápať svet a zároveň pocit istoty tvárou v tvár jeho nástrahám, ako boli choroby, nešťastie, apod., vykúpenie z ktorých prinášalo uctievanie budhov a bódhisattvov a iné náboženské činnosti spomínané v tejto práci. Ďalším faktom, na ktorý nesmieme zabúdať, bolo to, že budhistickí duchovní predstavovali k aristokracii intelektuálne a kultúrne najkompatibilnejšiu sociálnu skupinu. Keď pominieme aspekt budhistického svetonázoru, ktorý vplýval na myslenie oboch skupín, ostane nám spoločná styčná plocha, a síce vzdelanie vychádzajúce z tradičnej čínskej kultúry.

Mnísi, podobne ako šľachta a štátni byrokrati, ovládali čínske písmo a boli často rozhl'adení v otázkach výtvarného umenia, skladania veršov či kaligrafie. Najzjarivejším príkladom tohto javu je jedna z najzbožňovanejších postáv japonských dejín, Kóbó Daiši, čiže mních Kúkai, zakladateľ ezoterického budhizmu v Japonsku. V predchádzajúcej kapitole som písal o tom, ako mu jeho pozoruhodné zručnosti v tradičných formách umenia dopomohli dostať sa do povedomia heianskej dvorskej spoločnosti a získať patronát i dlhoročné priateľstvo cisára Sagu. Aristokrati vyhľadávali jeho spoločnosť aj mimo náboženských ceremónii, pozývali ho na kultúrne udalosti, požadovali jeho služby ako skvelého kaligrafa a autora poézie, listov, petícií atď. Dosah, ktorý malo pôsobenie Kúkaia na starovekú kultúru, dobre vyjadruje aj obľúbený mýtus, že to bol on, kto vytvoril systém japonskej slabičnej abecedy.

O tom, že okrem náboženských a kultúrnych požiadaviek, ktoré mala vládnuca vrstva na budhistických duchovných, plnili títo niekedy aj oveľa neortodoxnejšie funkcie, svedčia niektoré náznaky z rozprávania o princovi Gendžim. Literárni komentátori sa domnievajú, že

princ zapájal mníchov do svojej siete špiónov a kuriérov,¹⁷³ ktorá mu pomáhala udržiavať si prehľad o dianí v hlavnom meste, kým bol na cestách alebo v exile a inak zjednodušovala život plný milostných avatúr. Počas jednej z nich zomrie z nevysvetliteľných dôvodov mladé dievča, s ktorým prežíval románik. Princove myšlienky v zúfalstve smerujú najprv k budhistickému kléru: „Sú to duchovní, na ktorých najskôr pomyslíte v takýchto situáciách.“¹⁷⁴ Po príchode jeho verného pobočníka Koremicua sa obaja zhodnú na tom, že bude najlepšie celú záležitosť utuľtať a pomôcť by im pri tom mali práve mnísi. „V horských kláštoroch sú na podobné veci zvyknutí. Nehrozí, že by sme prilákali neželanú pozornosť.“¹⁷⁵ Koremicu nakoniec narozpráva mníchom presvedčivý príbeh a potajme uskutočnia pohrebný obrad. Hoci je Gendži vykreslený ako veriaci a spirituálne hlboko angažovaná postava, s týmto prístupom nemá zjavne vôbec žiadne problémy.

Medzi najčastejšie problémy, ktoré mal budhizmus a jeho predstavitelia riešiť, patrili hlavne choroby šľachticov, ich rodín, ale najmä členov cisárskej rodiny, pretože tie predstavovali v prenesenom zmysle ohrozenie pre celú krajinu, ktorú mal podľa vžitej doktríny práve štátny budhizmus chrániť. Už v roku 680 prisľúbil cisár Tenmu vybudovať chrám, keď hrozilo, že jeho manželku postihla očná choroba a hrozilo, že oslepne. Chrám Jakušidži bol zasvätený budhovi - liečiteľovi Jakušimu, ktorý je podľa budhistickej nauky prirovnávaný k doktorovi, ktorý pomocou *dharmy* – lieku uzdravuje veriaceho - chorého. Verilo sa však, že pomáha liečiť aj „obyčajné“, telesné choroby.¹⁷⁶ Viera v liečivú moc budhizmu a s tým súvisiacimi schopnosťami mníchov rokmi nijako neupadala, naopak, v období Heian bola už takmer neotrasiteľná.

Cisári mali určených svojich osobných mníchov, ktorých úlohou bolo modliť sa za ich zdravie¹⁷⁷ a v prípade choroby vyššie postaveného človeka bola prítomnosť niekedy až zástupov duchovných modliacich sa za jeho uzdravenie neodmysliteľná. Keď princ Gendži po vyššie zmienenom nevydarenom dobrodružstve ochorie, ustarostený cisár nechá v blízkych chrámoch a svätyniach vykonávať nepretržité obrady.¹⁷⁸ Úryvok z *Eiga monogatari*¹⁷⁹

---

¹⁷³ Pozri: SHIKIBU, Murasaki: *The tale of Genji*. Translated with an introduction by Edward G. Seidensticker, New York: Alfred A. Knopf 2004, s. 253.

¹⁷⁴ SHIKIBU, Murasaki: *The tale of Genji*. Translated with an introduction by Edward G. Seidensticker, New York: Alfred A. Knopf 2004, s. 72.

¹⁷⁵ SHIKIBU, Murasaki: *The tale of Genji*. Translated with an introduction by Edward G. Seidensticker, New York: Alfred A. Knopf 2004, s. 74.

¹⁷⁶ Bližšie: MASON, Penelope E. *History of Japanese Art*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2005, s. 66.

¹⁷⁷ Bližšie: KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001, s. 81.

¹⁷⁸ Pozri: SHIKIBU, Murasaki: *The tale of Genji*. Translated with an introduction by Edward G. Seidensticker, New York: Alfred A. Knopf 2004, s. 78.

¹⁷⁹ Pozri: McCULLOUGH, Helen C. *Classical Japanese Prose: An Anthology*. Compiled and edited by. Stanford: Stanford University Press, 1990, s. 242.

vykresľuje priebeh a okolnosti ťažkej choroby dcéry známeho Fudžiwara no Mičinagu. Mocný regent poverí najvýznačnejších mníchov recitáciou sútier, výkonom ezoterických rituálov a modlitbami za uzdravenie jeho dcéry. Dôvera, ktorú príbuzní chorých vkladali do budhistických rituálov pramenila do značnej miery aj z tendencie vykladať si ochorenie ako prejav posadnutia zlým duchom. Tak tomu bolo aj u komplikovaného tehotenstva Gendžiho manželky: „Nechal čítať modlitby vo svojich komnatách v Sandžó. Niekoľko zlých duchov prestúpilo na médium a predstavilo sa, ale bol tam jeden, čo sa odmietal hnúť. Aj keď jej nespôsoboval veľké bolesti, odmietal vystúpiť čo i len na chvíľku. Bolo čosi naozaj zlovestné na tomto duchovi, čo odolával pokusom aj tých najzručnejších exorcistov.“¹⁸⁰

Heianské dámy a páni boli pravdaže, ako v iných aspektoch života, vyberaví aj v oblasti služieb vyháňачov zlých duchov. Sei Šónagon sa kriticky zmieňuje o niektorých z nich: „Zaklínač vyháňa zlú moc z pacienta, tvári sa znalecky, dá tomu, koho si vybral za prostredníka, držať žezlo a ruženec a priškrteným hlasom sa modlí... Ale zlá moc neustupuje, ani ochranný duch sa nedostavuje a celej rodine, ktorá sa už tiež modlí, to pripadá divné...“¹⁸¹ Pani Sei takisto píše, ako sa jej protiví nedôslednosť niektorých mníchov: „Keď niekto náhle ochorie a vy pošlete po zaklínača... keď sa konečne dočkáte a necháte ho vyháňať zlú moc, snáď už je unavený z mnohých predchádzajúcich zaklínaní, sotva si sadne, už znejú jeho modlitby ospalo – to je veľmi protivné.“¹⁸² Napriek týmto výhradám nepochybovala autorka, podobne ako jej súčasníci, o účinnosti a prospešnosti podobných praktík. Najlepšie tento náhľad na život a choroby zhrňa ona sama: „*Čo pomôže; Ochranný obrad s mnohými mníchmi počas choroby.*“¹⁸³

Názor, že zlí duchovia a rôzne nadprirodzené sily, ktoré majú pôvod v krivdách spáchaných na už mŕtvych ľuďoch, môžu za pohromy, choroby a iné nešťastia, bol hlboko zakorenený v japonskej starovekej mentalite. Toto presvedčenie vystihuje incident na samom počiatku heianskej éry, keď bolo cisárske sídlo premiestnené z Nary najskôr do Nagaoky. Tá slúžila dvoru len desať rokov, pretože ju postihla séria požiarov a iných nešťastí, za príčinu ktorých sa považovalo pôsobenie duchov dvoch aristokratov, čo stáli pri zrode tohto nového mesta a ktorých vzájomné spory viedli k ich násilnej smrti. To presvedčilo cisára a jeho

---

¹⁸⁰ SHIKIBU, Murasaki: *The tale of Genji*. Translated with an introduction by Edward G. Seidensticker, New York: Alfred A. Knopf 2004, s. 165.

¹⁸¹ ŠÓNAGON, Sei. *Zápisky z volných chvíľ*. Z japonského originálu preložil Miroslav Novák. – Praha: Odeon, 1984. s. 25.

¹⁸² ŠÓNAGON, Sei. *Zápisky z volných chvíľ*. Z japonského originálu preložil Miroslav Novák. – Praha: Odeon, 1984. s. 27.

¹⁸³ ŠÓNAGON, Sei. *Zápisky z volných chvíľ*. Z japonského originálu preložil Miroslav Novák. – Praha: Odeon, 1984. s. 166.

okolie, že Nagaoka je nenávratne poškvrnená a radšej nákladne presunuli sídlo na nové miesto budúceho Heian-kjó.¹⁸⁴

Príkladom nesmiernej poverčivosti, ktorá bola v tých časoch typická, môže byť napr. testament Fudžiwaru Morosukeho (907-960) jeho dedičom, kde dopodrobna vykresľuje z racionálneho hľadiska nezmyselné zásady a praktiky, ktoré treba dodržiavať pri rannej hygiene ale aj takom poslaní, ako je výchova potomkov. „Keď ráno vstanete, sedemkrát vyslovte meno hviezdy prislúchajúcej danému roku. Potom sa pozrite do zrkadla. ... Ďalej vyslovte Budhovo meno. ... Nechty na rukách si strihajte na deň vola, nechty na nohách na deň tigra. ... Potom si zvolte deň na kúpeľ. Predtým sa však pozrite do horoskopu. (Kúpeľ na ôsmy deň v mesiaci prináša dlhý život.) ... Umyte si ruky vodou z umývadla, odriekajte meno budhu, ktorý je hlavným objektom vášho uctievania, alebo opakujte zázračné slová Šingonu. ... Vyhľadávajte služby mníchov, čo sú dobrými veriacimi, čistí na duchu a obdarení múdrosťou. S časom na čas sa s nimi zhovárajte. To vám nielenže pomôže na tomto svete, ale vytvorí aj priaznivé karmické podmienky v budúcich životoch.“¹⁸⁵ Mnohými radami, ktoré vymenúva, sa heianskí šľachtici pravdepodobne naozaj riadili, alebo praktikovali ich ekvivalenty, ktoré mali zabezpečiť rovnaký výsledok.

Možno usudzovať, že budhizmus niesol značný podiel na posilňovaní poverčivosti aristokracie, a to najmä jeho ezoterická vetva, ktorá kládla dôraz na dôsledné dodržiavanie prepracovaných rituálov, principiálne nie úplne odlišných od toho, čo popisuje Morosuke. O vplyve ezoterizmu ostatne svedčí aj zmienka o sekte Šingon v texte. O úzkostlivosti v dodržiavaní formálnej stránky náboženstva čo to napovedá aj postoj Sei Šónagon. V svojich zápiskoch opisuje ideálneho dvorana, nie nepodobnému archetypu princa Gendžiho.¹⁸⁶ Okrem záujmu o ženy by mal takýto muž oplývať dobrým vkusom v obliekaní, precíteným kaligrafickým prejavom, starostlivým dodržiavaním osobnej hygieny a v neposlednom rade dobrou znalosťou budhistických sútier, ktoré by odriekaval spamäti. Šónagon si kladie otázku, či sa formálnou nedôslednosťou, a síce prerušením odriekavania Lotosovej sútry v jej najveľbejšej časti, aby mohol odpovedať na list, ktorý práve prišiel od dámy, šľachtic nedopustil previnenia proti budhistickému zákonu.

Takisto ideálny dvoran podľa Murasaki Šikibu musel byť hlboko spirituálny, ale okrem rituálnej dôslednosti a perfekcionizmu, čo sa týkalo estetickej stránky prejavov

¹⁸⁴ Pozri: MASON, Penelope E. *History of Japanese Art*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2005, s. 100.

¹⁸⁵ DAVID J. Lu. *Japan: A Documentary History. The Dawn of History to the Late Tokugawa Period*. Volume I. Armonk, New York: M. E. Sharpe, 1997, s. 73.

¹⁸⁶ Pozri: ŠÓNAGON, Sei. *Zápisky z volných chvíľ*. Z japonského originálu preložil Miroslav Novák. – Praha: Odeon, 1984. s. 142.

budhistickej viery, musel prechovávať aj živý záujem o obsah sútier a teoretickú stránku náboženstva. Gendži, znechutený odmietavým postojom svojej dlhoročnej lásky Fudžicubo k nemu, sa natruc vydáva do chrámu Udžii, aby askézou a štúdiom budhistickej náuky prišiel na iné myšlienky. „Prečítal šesťdesiat tendaiových fasciklov a požiadal mníchov o výklad náročných pasáží.“¹⁸⁷ Všimnime si, aké je príznačné, že sa jedná o štúdium spisov sekty Tendai. Na jednej strane to je prirodzené kvôli ére, v ktorej sa dej románu odohráva, a blízkosti chrámov tejto sekty, čo sa zakladali v okolí Heianu, ale nezabúdajme, že práve vďaka Saičóovi a jeho pokračovateľom sa podarilo sprístupniť budhizmus heianskej aristokracii po stránke teoretickej a prebudiť záujem o hlbšie pochopenie jeho náboženskej filozofie.

Okrem toho, že sa venovali náboženským praktikám vo svojich domovoch a organizovali slávnosti či iné podujatia náboženského charakteru v hlavnom meste, vykonávali šľachtici často púte na posvätné miesta a obzvlášť radi sa dočasne uzatvárali do budhistických kláštorov, rovnako ako princ Gendži v uvedenej pasáži. Aristokrati prinášali mníchom dary pre budhov a nechávali ich čítať sútry v prospech seba alebo svojich rodín. Každému bola vyčlenená osobná cela, v ktorej sa mohli venovať modlitbám. Sei Šónagon vo svojich zápiskoch opakovane popisuje svoje dojmy z pobytov v kláštoroch. Mohlo by sa zdať, že dvorania využívali tieto príležitosti, aby sa aspoň na chvíľu vymanili z kruhu intríg, neustále hodnotiacich pohľadov a spoločenskej súťaže, čo panovala v hlavnom meste. Zisťujeme ale, že aj počas takejto duchovnej púte si autorka zachováva určitú vnímavosť, ktorá patrila medzi kľúčové schopnosti pre prežitie v súdobej vysokej spoločnosti.

„Boli tam pútnici, ktorí mali zvinuté a podkasané krídla plášťov, ale boli tam aj ženy v slávnostnom úbore s vlečkou a čínskym kabátikom. Dupot vysokých topánok a drevákov mi milo pripomínal podobné zvuky v paláci. ... Potom prišiel z vnútornej časti [chrámovej] siene mních, ... a povedal mi tiež, kto ešte práve prebýva v kláštore. ... Všetci, sprievod aj služobníctvo, odišli za mníchmi do ich ciel, až som sa začínala nudiť. ... [niekedy] hlasnejšie zazvučal zvon, a zatiaľ, čo som uvažovala, za koho môže byť, bolo vyslovené meno vznešeného domu s naliehavou prosbou o jednoduchý pôrod. ... Keď tu človek vidí niekoho neznámeho, je zvedavý, kto to asi je. A keď je to známy, poteší uvidieť tu práve jeho. ... A tak počas pobytu v kláštore, akoby mi niečo chýbalo, keď som len v spoločnosti služobníctva. Je dobré pozvať so sebou jednu alebo dve ženy rovnakého postavenia, s ktorými by bolo možné

---

¹⁸⁷ SHIKIBU, Murasaki: *The tale of Genji*. Translated with an introduction by Edward G. Seidensticker, New York: Alfred A. Knopf 2004, s. 201.

si s porozumením pohovoriť. ... Zdá sa, že aj muži sú toho názoru, keď si tak dávajú záležať na výbere spoločníkov.“¹⁸⁸

Neubránime sa podozreniu, že návšteva kláštora mala charakter ako akýkoľvek iný výlet, počas ktorého si človek potrpí na dobrú spoločnosť a chce stráviť nejaký čas na neobvyklom mieste, pričom obeta budhom na to predstavovala vhodnú náboženskú zámienu. Hoci Šónagon intenzívne prežíva duchovné aspekty svojho pobytu a s dojatím sa pridáva k modlitbám, ktoré mnísi vykonávajú za bohaté rodiny, nemôže potlačiť svoj záujem o aspekty spoločenské. Ani svet budhistických kláštorov nebol zd'aleka povznesený nad tento pominateľný svet a dvorania si svoj Heian nosili so sebou všade tam, kam chodili. Mnísi im ochotne zabezpečovali podmienky, v ktorých by čo najmenej pocítovali, že sa ocitli na cudzom, zvláštnom mieste. Ani pobožnosti ich nemohli zásadne vytrhnúť z tohto rozpoloženia, boli na ne totiž zvyknutí z domáceho prostredia.

Nebolo neobvyklé, ak niekto z radov aristokracie zložil slávnostné sľuby a natrvalo vstúpil do kláštora. Niekedy to poslúžilo ako spôsob na únik z dvorskej siete machinácii a spoločenských tlakov, hoci želaný efekt možno, podľa toho čo som uviedol vyššie, považovať za pochybný. Zachovala sa tak aj Fudžicubo, v podstate Gendžiho macocha, aby unikla princovej pozornosti a neohrozila postavenie svojho syna – korunného princa. Kým ako vdova po panovníkovi držala titul cisárovnej, bola ešte vystavená hnevu svojej sokyne Kokiden, ďalšej z družiek zosnulého cisára. Preto na verejnom podujatí oznámila svoj úmysel stať sa mníškou a hneď aj dá zavolať mnícha, čo ostrihá jej dlhé vlasy.¹⁸⁹ Zhromaždení dvorania sú z tohto výjavu očividne rozsmutnení. Ak prijala mníšsky sľub staršia žena alebo dvoran, ktorého politická kariéra už nemala perspektívu, nazeralo sa na to s pochopením, ale odchod niekoho tak mladého a krásneho ako Fudžicubo bol vnímaný ako veľká strata.

Vstup do radov duchovenstva bol aj spôsob, ako vymazať hanbu, ktorá padla na hlavu štátneho činiteľa za jeho neúspechy a kompromitujúce skutky. Po tom, ako sa pokúsil v neúspešnom prevrate uzurpovať moc od Sagu a prinavrátiť centrum vlády do Nary, si bývalý cisár Heizei dal oholiť hlavu a stal sa mníchom.¹⁹⁰ Tento jav sa pravdaže neobmedzoval len na politicky angažovaných štátnych predstaviteľov, ale odrážal náboženské myslenie a chápanie karmy heianských šľachtických rodov vo všeobecnosti. Nadštandardná

---

¹⁸⁸ ŠÓNAGON, Sei. *Zápisky z volných chvíľ*. Z japonského originálu preložil Miroslav Novák. – Praha: Odeon, 1984. s. 93 – 96.

¹⁸⁹ Pozri: SHIKIBU, Murasaki: *The tale of Genji*. Translated with an introduction by Edward G. Seidensticker, New York: Alfred A. Knopf 2004, s. 205.

¹⁹⁰ Pozri: HAKEDA, Yoshito S. *Kūkai – Major Works*. New York: Columbia University Press, 1972, s. 40.

zbožnosť a odchody do kláštora na sklonku života, ktoré mali odčiniť predchádzajúce skutky, boli častým prejavom ich chápania sveta a morálky.¹⁹¹

S odchodmi do kláštorov súvisí taktiež jeden významný fenomén, ktorý zásadne ovplyvnil rozloženie politickej moci v Japonsku od poslednej štvrtiny 11. storočia. V tej dobe si rodina Fudžiwarovcov cez premyslený systém regentov už dlho udržiavala mocenský monopol. Gosandžó, prvý cisár po dlhej dobe, ktorý nemal fudžiwarovskú matku, formuloval koncept cisárov na odpočinku, ktorý spočíval v odchode vládára do kláštora a postúpenia moci následníkovi, cez ktorého by nepriamo presadzoval svoju vôľu. Aby sa vplyvom a financiami vyrovnal domu Fudžiwara, musel si zaistiť príjem nezávislý od systému štátnych daní. Keďže by už nemal oficiálny post v štátnej hierarchii, mohol by prijímať pozemkové dary, a to prostredníctvom chrámov, čo cisárska rodina založila. Príspevky zbožných aristokratov chrámom pod kontrolou excisára by tak tvorili základ majetku potrebného na ovládanie krajiny.¹⁹²

Gosandžó už svoj úmysel naplniť nestihol, zomrel čoskoro po tom, ako v roku 1072 abdikoval. Jeho syn Širakawa však tento plán dotiahol do konca, dosadil na trón syna Horikawu, nechal sa vysvätiť za mnícha a z ústrania vládol takmer pol storočia.¹⁹³ To, o čo sa usiloval Dókjó na sklonku éry Nara, a síce aby budhistický mních držal v rukách najvyššiu moc v krajine sa istým spôsobom naplnilo. Táto irónia osudu len podčiarkuje fakt, že snaha dvoranov oddeliť sféru duchovnú od politickej, ktorá motivovala vytvorenie nového hlavného mesta a predznamenala začiatok novej historickej éry, sa nakoniec ukázala byť márnou. Obrázok excisára vládnuceho z kláštora výstižne ilustruje prelínanie týchto dvoch sfér a vôbec skutočnosť, ako budhizmus zasahoval do všetkých aspektov života heianskej aristokracie.

Obdobie vlády excisárov bolo poznamenané všeobecným spoločenským úpadkom, keď centralizovaný štát lapal po dychu v predtuche pádu, kláštory udržiavali vlastné vojská a medzi aristokraciou sa šíril pocit ľútosti za tým, čo vnímali ako umierajúcu dvorskú kultúru. Práve tieto zhoršujúce sa okolnosti ale podnecovali náboženské, a to najmä budhistické myslenie.¹⁹⁴ Hoci v minulosti málokto spochybňoval možnosť duchovného naplnenia na tomto svete, s tým, ako sa rozširovalo povedomie o nástupe éry *mappó* sa ľudia začali čoraz viac uchýľovať k budhovi Amidovi a viere v spásu na onom svete. Rozšírila sa praktika, pri ktorej sa šľachtic na smrteľnom lôžku pokúsil napomôcť Amidovmu zostupu na zem (a

¹⁹¹ Pozri: VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 133.

¹⁹² Bližšie: MASON, Penelope E. *History of Japanese Art*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2005, s. 102.

¹⁹³ Pozri: VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 127.

¹⁹⁴ Pozri: TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 129.

následne svojej ceste do Amidovej čistej zeme) tým, že natočil svoju posteľ na západ a zvieral v ruke farebný špagát priviazaný k obrazu, na ktorom Amida so svojim sprievodom prichádzal po veriacich.¹⁹⁵

Našlo sa ale aj dosť tých, čo nebudovali Amidove svätyne pre to, aby sa v hmlami zahalenej budúcnosti nadchádzajúcich životov znovu zrodili v jeho raji, ale skôr aby sa opájali predstavami o čistej zemi už na tomto svete. Príkladom môže byť Bjódóin, ktorý regent Jorimiči prebudoval z letného paláca na Amidovu svätyňu. Odraz nádhernej budovy na vodnej hladine, trojmetrová socha Amidu na lotosovom tróne, päťdesiatdva tancujúcich bódhisattvov na stenách – heianský šľachtic, ktorý sa sem pri svetle sviečok a za zvukov hudby prišiel modliť, sa už vtedy musel cítiť ako v nadpozemskom raji.¹⁹⁶

To ale nemenilo fakt, že aristokracia čoraz výraznejšie pociťovala pokles kultúrnych štandardov a považovala minulosť, keď mohlo byť Gautamovo učenie pochopené a spása dosiahnutá svojpomocne, za duchovne nadradené obdobie, čo sa strácalo v nenávratne. A keďže bolo ich myslenie stále výrazne ovplyvnené sektou Šingon, ktorá považovala rozvíjanie estetického cítenia za cestu k osvieteniu, „strata kultúrneho majstrovstva sa pre nich stávala dôkazom upadajúceho duchovného potenciálu a zmenšujúcej sa nádeje na spásu.“¹⁹⁷

---

¹⁹⁵ Pozri: VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000, s. 81.

¹⁹⁶ Pozri: VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 139.

¹⁹⁷ TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005, s. 133.

Záver

Ak heianská kultúra predstavuje jeden zo základných pilierov japonskej tradície, budhizmus je kľúčovou prímiesou, ktorá tomuto pilieru dodáva integritu. Obdobie vrcholného staroveku v Japonsku bolo časom bezprecedentného kultúrneho rozkvetu, politickej konsolidácie i úpadku a dosahovania nových míľnikov vo vývoji japonského myslenia. Budhizmus zohral úlohu v každom z týchto trendov, predstavoval neoddeliteľnú súčasť duchovného, umeleckého, spoločenského a politického života sústredeného okolo hlavného mesta Heian-kjó.

Budhizmus mal ako náboženstvo spoločenskej elity a zároveň oficiálna štátna ideológia jedinečnú možnosť rozvíjať sa a podieľať sa na utváraní charakteru doby, tak ako ju vnímali vtedajší aristokrati a ako ju vďaka ich odkazu vnímame s odstupom vekov aj my. Vytvoril rámec pre staroveké chápanie sveta, pomáhal formulovať estetické zásady, ktorých platnosť sa zachovala aj v priebehu storočí, vytvoril platformu na duchovnú a umeleckú realizáciu heianských dvoranov a ovplyvňoval rozhodnutia mocných.

Charakter budhistických náuk a s nimi spojených inštitúcií sa priebehom času vyvíjal, aby lepšie spĺňal potreby aristokracie a štátu. Učenie a organizácia siekt sa museli prispôbovať vkusu danej doby a kňazi sa museli podriaďovať rozmarom vládnucej vrstvy. Na oplátku sa im dostávalo veľkej pozornosti a štedrých odmien, čo na jednej strane pomáhalo ideologickému a kultúrnemu napredovaniu hodnotového komplexu napojeného na významné chrámy a kláštory, na strane druhej však živilo politické ambície a žiadostivosť po moci mnohých duchovných.

Koexistencia aristokracie a budhistického kléru v prostredí hlavného mesta a centrálnych provincií vytvorila podmienky pre vznik jedinečných umeleckých diel. Rituálna stránka budhizmu stimulovala fantáziu a tvorivosť šľachty, náboženská doktrína a budhistické videnie sveta poskytovali námety na reflexiu v literárnej tvorbe dvorných dám.

V tejto práci som sa pokúsil charakterizovať konkrétne prejavy interakcie medzi vládnucou vrstvou a zástupcami duchovenstva a uviesť príklady z rozličných aspektov dvorského života, v ktorých budhizmus priamo či sprostredkovane figuroval. Myslím si, že žiadna zodpovedná štúdia heianskej spoločnosti sa nemôže zaobísť bez pochopenia mnohostrannosti úlohy, ktorú v nej zohrával budhizmus, rovnako ako z hľadiska náboženských dejín nemožno hodnotiť vývoj budhizmu v období vrcholného staroveku bez toho, aby sme brali zreteľ na špecifickosť veriacich, ktorých ušiam, očiam a mysliam bolo jeho učenie určené.

Resumé

Buddhism in ancient Japan is often associated with the ruling elite. The two had been closely linked since Buddhism's introduction to the country in the 6th century, creating an intriguing dynamics of mutual dependence. The Buddhist monasteries relied on state support in order to thrive, and the aristocracy partook in Buddhist ceremonies and cultural endeavors associated with it. In addition, the Buddhist clergy were the ideological and spiritual defenders of the state.

One branch of Buddhism that had an especially profound influence on the Heian high society was Shingon. It shaped the mentality and taste of courtiers, contributing to the creation of the Japanese classical culture. Shingon's founder Kūkai set an example of a close relationship with the Heian elite in general, and an unorthodox degree of familiarity with the emperor Saga in particular. Many of Kūkai's followers continued this trend, contributing to the politization of clergy and facilitating the aristocrats' meddling with religious life. This led to a decline of Heian Buddhism.

From the works of such writers as Murasaki Shikibu and Sei Shōnagon, we learn to what extent a courtier's life in the Heian period was influenced by Buddhist practice and outlooks. Buddhism played a pivotal role in the world of the ruling class, influencing them in such disparate areas as the arts, politics, religious and social life.

Zoznam literatúry:

- HAKEDA, Yoshito S. *Kūkai – Major Works*. New York: Columbia University Press, 1972. 303 s. ISBN 0-231-05933-7
- KASAHARA, Kazuo (ed.). *A History of Japanese Religion*. Tokyo: Kosei Publishing, 2001. 614 s. ISBN 4-333-01917-6. 614 s. ISBN 4-333-01917-6. 614 s. ISBN 4-333-01917-6
- KASHIWARA, Yusen - SONODA, Koyu (eds.). *Shapers of Japanese buddhism*, (translated by Gaynor Sekimori), Tokyo: Kosei Publishing Co., 1994. 379 s. ISBN 4-333-01630-4
- LU, J. David. *Japan: A Documentary History. The Dawn of History to the Late Tokugawa Period*. Volume I. Armonk, New York: M. E. Sharpe, 1997. 271 s. ISBN 1-56324-907-3
- MASON, Penelope E. *History of Japanese Art*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2005. 403 s. ISBN 011176021
- McCULLOUGH, Helen C. *Classical Japanese Prose: An Anthology* (compiled and edited by). Stanford: Stanford University Press, 1990. 578 s. ISBN 0804716285
- MORI, A. et al. *Encyklopedie mystiky. Z francúzskeho originálu preložila Helena Beguivinová*. Praha: Argo, 2004. s. 317 – 327. ISBN 80-7203-571-1
- O'BRIEN, Barbara. **Enryakuji, Mount Hiei**.
<http://buddhism.about.com/od/throughasiaandbeyond/ig/Historic-Temples-of-Japan/Antique-Hiyeizan-Temple.htm?r=94>, (10.5.2010).
- O'BRIEN, Barbara. **Toji Japan's Tallest Pagoda**.
<http://buddhism.about.com/od/throughasiaandbeyond/ig/Historic-Temples-of-Japan/Toji-Pagoda.htm>, (10.5.2010).
- ŌKUWA, Hitoshi. **Brief biographies**. In KASHIWARA, Yusen - SONODA, Koyu (eds.). *Shapers of Japanese buddhism*. Translated by Gaynor Sekimori, Tokyo: Kosei Publishing Co., 1994, s. 253 - 301. ISBN 4-333-01630-4
- SHIKIBU, Murasaki. *The tale of Genji*. Translated with an introduction by Edward G. Seidensticker, New York: Alfred A. Knopf 2004. 1090 s. ISBN 0-394-73530-7
- SONODA, Kōyū. **Saichō**. In KASHIWARA, Yusen - SONODA, Kōyū (eds.). *Shapers of Japanese buddhism*. Translated by Gaynor Sekimori, Tokyo: Kosei Publishing Co., 1994, s. 26 – 38. ISBN 4-333-01630-4
- SONODA, Kōyū. **Kūkai**. In KASHIWARA, Yusen - SONODA, Kōyū (eds.). *Shapers of Japanese buddhism*. Translated by Gaynor Sekimori, Tokyo: Kosei Publishing Co., 1994, s. 31 – 51. ISBN 4-333-01630-4
- ŠÓNAGON, Sei. *Zápisky z volných chvíl*. Z japonského originálu přeložil Miroslav Novák. – Praha: Odeon, 1984. s. 332

STÖRING, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie (Budhismus – Buddhův život)*, Praha: Zvon 1991, s. 43 – 54.

TOTMAN, Conrad D. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell, 2005. 684 s. ISBN 1- 4051-2359-1

YANAGAWA, Shinichi. **Jingoji source of Heian Buddhism.**

<http://www.buddhistchannel.tv/index.php?id=44,7033,0,0,1,0>, (10.5.2010).

YUISHIN, Itō. **Kūya**. In KASHIWARA, Yusen - SONODA, Koyu (eds.). *Shapers of Japanese buddhism*, (translated by Gaynor Sekimori), Tokyo: Kosei Publishing Co., 1994, s. 52 – 61. ISBN 4-333-01630-4

VARLEY, H. Paul. *Japanese Culture*. Honolulu: University of Hawai 'i Press, 2000. 383 s. ISBN: 0824821521

VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986. 605 s.